

ƏSGƏR
Statüvk

HARUN YƏHYA
(ADNAN OKTAR)

HARUN YƏHYA

ƏSGƏR ATATÜRK

(ADNAN OKTAR)

“Ordumuz Türk birliyinin, Türk qüdrət və qabiliyyətinin, Türk vətənpərvərliyinin güclənmiş ifadəsidir.”

MÜNDƏRİCAT

1. Giriş ..... •
2. Türk millətində əsgərlik müqəddəsdir ..... •
3. Atatürk və Türk ordusu ..... •
4. Atatürkün bəzi xatirələri ..... •
5. Atatürkün hərbi-siyasi dahiliyi və uzaqqörənliyi ..... •
6. Atatürk, Türk ordusu və Türk milləti üçün nə dedilər? ..... •
7. TƏKAMÜL YALANI ..... •

Ö N S Ö Z

OXUCUYA

Bu kitabda və digər əsərlərimizdə təkamül nəzəriyyəsinin süqutuna xüsusi yer ayrılmasının səbəbi bu nəzəriyyənin hər cür din əleyhinə olan fəlsəfənin təməlini meydana gətirməsidir. Yaradılışı və dolayısı ilə Allahın varlığını inkar edən darvinizm, 150 ildir ki, bir çox insanın imanını itirməsinə və ya şübhəyə düşməsinə səbəb olmuşdur. Buna görə də, bu nəzəriyyənin yalan olduğunu ortaya çıxarmaq əhəmiyyətli imani vəzifədir. Bu əhəmiyyətli xidmətin bütün insanlığa çatdırılması isə zəruridir. Bəzi oxucularımız ola bilər ki, yalnız bir kitabımızı oxumaq imkanı tapa bilər. Buna görə də, hər kitabımızda bu mövzuya qısaca da olsa yer ayrılması uyğun hesab edilmişdir.

Qeyd ediləcək başqa bir məqam isə, bu kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Yazıçının bütün kitablarında imani mövzular Quran ayələri yönündə izah edilir və insanlar Allahın ayələrini öyrənməyə və yaşamağa dəvət edirlər. Allahın ayələri ilə əlaqədar bütün mövzular oxucuda heç bir şübhə və ya sual buraxmayacaq şəkildə açıqlanmışdır.

Bu mövzuda istifadə edilən səmimi, sadə və səlis üslub isə kitabların hamı tərəfindən rahat başa düşülməsini təmin edir. Bu təsirli və sadə izah sayəsində kitablar “bir nəfəsə oxunan kitablar” ibarəsinə tam uyğun gəlir. Dini qəti şəkildə rədd edən insanlar belə, bu kitablarda bildirilən həqiqətlərdən təsirlənir və yazılanların doğruluğunu inkar edə bilmirlər.

Bu kitab və yazıçının digər əsərləri oxucular tərəfindən şəxsən oxuna biləcəyi kimi, qarşılıqlı söhbət şəraitində də oxuna bilər. Bu kitablardan istifadə etmək istəyən oxucunun, kitabları bir yerdə oxumaları mövzu ilə əlaqədar öz təfəkkür və təcrübələrini də bir-birlərinə ötürmək baxımından faydalıdır.

Bununla belə, yalnız Allahın razılığı üçün yazılan bu kitabların tanınmasında və oxunmasında iştirak etmək də böyük xidmətdir. Çünki yazıçının bütün kitablarında isbat və razı salan tərəfi son dərəcə güclüdür. Buna görə də, dini izah etmək istəyənlər üçün ən təsirli üsul bu kitabların digər insanlar tərəfindən də oxunmasının təşviq edilməsidir.

Kitabların arxasına yazıçının digər əsərlərinin təqdimatının əhəmiyyətli səbəbləri vardır. Bu sayədə kitabı nəzərdən keçirən şəxs yuxarıda yazılan xüsusiyyətləri daşıyan və oxuyacağına ümid etdiyimiz bu kitabla eyni xüsusiyyətlərə sahib daha bir çox əsərin olduğunu görər, imani və siyasi mövzularda faydalana biləcəyi zəngin qaynağın mövcud olduğuna şahid olacaq.

Bu əsərlərdə, digər yerlərdə görülən, yazıçının şəxsi qənaətlərinə və şübhəli qaynaqlara əsaslanan izahlara, dini mentalitetə qarşı lazım olan ədəb və hörmətə diqqət yetirilməyən üslublara, şübhəli və həmçinin incidici yazılara rast gələ bilməzsiniz.

YAZIÇI HAQQINDA

YAZIÇI VƏ ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA

Harun Yəhya təxəllüsündən istifadə edən yazıçı Adnan Oktar, 1956-cı ildə Ankarada anadan olmuşdur. İbtidai və orta təhsilini Ankarada almışdır. Daha sonra İstanbul Memar Sinan Universitetinin İncəsənət fakültəsində və İstanbul Universitetinin Fəlsəfə bölməsində təhsil almışdır. 1980-ci illərdən bu yana imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər hazırlamışdır. Bununla yanaşı, yazıçının təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla olan qaranlıq əlaqələrini ortaya qoyan çox əhəmiyyətli əsərləri vardır.

Harun Yəhyanın əsərləri təxminən 30.000 şəklin olduğu cəmi 45.000 səhifəlik külliyyatdır və bu külliyyat 73 fərqli dilə tərcümə edilmişdir.

Yazıçının təxəllüsü inkarçı düşüncəyə qarşı mübarizə aparan iki peyğəmbərin xatirəsinə hörmət olaraq adlarını yad etmək üçün Harun və Yəhya adlarından götürülmüşdür. Yazıçı tərəfindən kitabların üz qabığında Rəsulullahın (s) möhürünün olmasının simvolik mənası isə kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Bu möhür Quranın Allahın son kitabı və son sözü, Peyğəmbərimizin (s) Xatəmül-Ənbiya olduğunun rəmzidir. Yazıçı bütün əsərlərində Quranı və Rəsulullahın sünnəsini özünə rəhbər etmişdir. Bu şəkildə inkarçı düşüncə sistemlərinin bütün təməl iddialarını bir-bir ortadan qaldırmağı və dinə qarşı yönələn etirazları tam susduracaq son sözü söyləməyi əsas almışdır. Böyük hikmət və kamal sahibi olan Rəsulullahın möhüründən bu son sözü söyləmək niyyətinin duası olaraq istifadə edilmişdir.

Yazıçının bütün əsərlərindəki ortaq hədəf Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə, insanları Allahın varlığı, birliyi və axirət kimi təməl imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və azğın tətbiqlərini gözlər önünə çəkməkdir.

Necə ki, Harun Yəhyanın əsərləri Hindistandan Amerikaya, İngiltərədən İndoneziyaya, Polşadan Bosniyaya, İspaniyadan Braziliyaya, Malayziyadan İtaliyaya, Fransadan Bolqarıstana və Rusiyaya qədər dünyanın əlavə bir çox ölkəsində sevilərək oxunur. İngilis, fransız, alman, italyan, ispan, portuqal, urdu, ərəb, alban, rus, boşnaq, uyuğur, indoneziya, malay, benqal, serb, bolqar, çin, danimarka və isveç dili kimi bir çox dilə tərcümə edilən əsərlər, xarici ölkələrdə geniş oxucu kütləsi tərəfindən izlənilir.

Dünyanın dörd tərəfində fəvqəladə təqdir toplayan bu əsərlər bir çox insanın iman etməsinə, bir çoxunun da imanında dərinləşməsinə vəsilə olur. Kitablari oxuyub araşdıran hər kəs bu əsərlərdəki hikmətli, dolğun, asan aydın olan və səmimi üslubun, ağıllı və elmi yanaşmanı dərk edər. Bu əsərlər sürətli təsir etmə, qəti nəticə vermə, etiraz və təkzib edilə bilinməyən xüsusiyyətləri daşıyır. Bu əsərləri oxuyan və üzərində ciddi şəkildə düşünen insanların artıq materialist fəlsəfəni, ateizmi və digər azğın fikir və fəlsəfələrin heç birini səmimi olaraq müdafiə etmələri mümkün deyil. Bundan sonra müdafiə etsələr də, ancaq duyğusal inadla müdafiə edəcəklər. Çünki fikri dayaqları aradan qaldırılmışdır. Dövrümüzdəki bütün inkarçı cərəyanlar Harun Yəhya külliyyatı qarşısında fikirlə məğlub olmuşlar.

Şübhəsiz, bu xüsusiyyətlər Quranın hikmət və ifadə təsirindən qaynaqlanır. Yazıçı bu əsərlərə görə öyünmür, yalnız Allahın hidayətinə vəsilə olmağa niyyət etmişdir. Bundan başqa, bu əsərlərin çap və nəşrində hər hansı maddi qazanc güdülür.

Bu həqiqətlər göz önünə alındıqda insanların görmədiklərini görmələrini təmin edən, hidayətlərinə vəsilə olan bu əsərlərin oxunmasını təşviq etməyin də çox əhəmiyyətli xidmət olduğu ortaya çıxır.

Bu qiymətli əsərləri tanıtmağın yerinə insanların zəhinlərini bulandıran, fikri qarışıqlıq meydana gətirən, şübhə və tərəddüdləri aradan qaldırmaq və imanı qurtarmaq üçün güclü və iti təsiri olmadığı ümumi təcrübə ilə sabit olan kitabları yaymaq isə əmək və zaman itkisinə səbəb olar. İmanı qurtarmaq məqsədindən çox, yazıçının ədəbi gücünü vurğulamağa yönələn əsərlərdə bu təsirin əldə edilə bilməyəcəyi məlumdur. Bu mövzuda şübhəsi olanlar varsa, Harun Yəhyanın əsərlərinin tək məqsədinin dinsizliyi yox etmək və Quran əxlaqını yaymaq olduğunu, bu xidmətdəki təsir, müvəffəqiyyət və səmimiyyətin açıq şəkildə göründüyünü oxucuların ümumi qənaətindən anlamaq bilirlər.

Bilmək lazımdır ki, dünyadakı zülm və qarmaqarışıqlığın, müsəlmanların çəkdiyi əziyyətlərin təməl səbəbi dinsizliyin fikri hakimiyyətidir. Bunlardan xilas olmağın yolu isə dinsizliyin fikirlə məğlub edilməsi, iman həqiqətlərinin ortaya qoyulması və Quran əxlaqının insanların qavrayıb yaşaya biləcəkləri şəkildə izah edilməsidir. Dünyanın gündən-günə daha çox büründüyü zülm, fəsad və xaos mühitini diqqətə aldıqda bu xidmətin mümkün qədər sürətli və təsirli şəkildə edilməsinin lazım olduğu aydındır. Əks halda, çox gec ola bilər.

Bu əhəmiyyətli xidmətdə öndərliyi üzərinə götürən Harun Yəhya külliyyatı Allahın izni ilə 21-ci əsrdə dünya insanlarını Quranda təsvir edilən hüsur, sülh, düzgünlük, ədalət, gözəllik və xoşbəxtliyə daşımağa vəsilə olacaqdır.

GİRİŞ

Giriş

Atatürk Türk millətinin yetişdirdiyi ən bənzərsiz siyasi dahi, ən güclü dövlət adamı və şübhəsiz ki, ən böyük komandirdir. İstər doğuşdan sahib olduğu qabiliyyətlər, istərsə həyatı boyunca qazandığı xüsusiyyətlərə görə çox üstün və mühüm xüsusiyyətlərə malikdir. Onun üstün hərbi dahiliyi, uzaqgörənliyi həmişə məqsədəuyğun qərarlar verə bilmə, cəsarət, polad kimi iradə, əzm, dayanıqlılıq və güclü məsuliyyət anlayışı kimi xüsusiyyətlərlə özünü göstərir. Onun hərbi və siyasi dahiliyi bütün dünyada da mübahisəsiz qəbul olunmuşdur. Atatürk həyatının uzun illərini döyüş meydanlarında keçirmiş, ancaq heç bir zaman məğlubiyyət tanımamış nadir komandirlərdən biridir. Məhz bu səbəblə, Türk milləti insanlıq tarixində nadirən ortaya çıxan bənzərsiz qəhrəmanlardan birinə sahib olma imtiyazına malikdir.

Atatürkün bizə miras qoyduğu Türkiyə cümhuriyyəti onun hərbi və siyasi dahiliyinin bir nəticəsidir. Türk milləti isə Atatürkün qurduğu bu Cümhuriyyətin yenilməz gözətçisidir. Ancaq onun bu mirasının dəyərini qavraya bilmək və Türkiyə Cümhuriyyətini dünyanın ən güclü dövlətləri arasında layiq olduğu yerə çatdırma bilmək üçün hər Türk, Atatürkü çox yaxından

tanınmalıdır. Atatürkü təqdir edə bilmək, onun düşüncə quruluşunu, məntiq quruluşunu, Türk milləti haqqındakı düşüncələrini və Türk milləti üçün hədəflərini tam olaraq anlamaqla mümkündür. Atatürkü tanıya bilmək üçün ən doğru yol isə yenə onun sözlərinə, tətbiqlərinə, onu yaxından tanıyan şəxslərin izahlarına və yenə dünya siyasətinə istiqamət verən şəxslərin onun haqqındakı şərhələrinə baxmaq lazımdır.

Bu kitabın məqsədi, Atatürkün devrilmiş imperiyanın xarabalıqlarının arasından güclü bir dövlət meydana gətirə bilməsində ən əhəmiyyətli faktorlardan biri olan əsgər şəxsiyyətini araşdırmaqdır. “Əsgər Atatürk” haqqında Türk insanını şüurlandırmaq, onun Türk millətinin ürəyindəki imtina edilə bilməz yerini anlamağımıza kömək edəcək və 21-ci əsrin sürətlə dəyişən dünyasında Atatürkün izindən və onun qanunlarıyla getməyimizi asanlaşdıracaq. Üstəlik, kitabda Atatürkün və onun qanunlarının ən yaxın təqibçisi və qoruyucusu olan Türk ordusunun üstün səciyyə və xarakteri də bəzi dövlət adamlarının və xarici yazıçıların qələmlərindən gözlər önünə səriləcək.

I FƏSİL

Türk millətində əsgərlik müqəddəsdir

Atatürkün öndərliyindəki Qurtuluş savaşı Türk millətinin və onun göz bəbəyi olan Türk ordusunun qəhrəmanlığını bütün dünyaya göstərən azadlıq dastanıdır. Türk milləti düşmənlərin güclü və müasir silahlarına və yüksək təchizatlı ordularına qarşı bütün varlığıyla etiraz etmişdir. Mustafa Kamal Paşanın öndərliyi ilə əl-ələ verən Türk milləti böyük zəfər əldə etmiş, şan və şərəflə dolu olan tariximizə yeni bir səhifə əlavə olunmuşdur. Atatürk bu müvəffəqiyyətlərin Türk millətinin əsəri olduğunu Konya Orduevində etdiyi bir çıxışda belə dilə gətirmişdir:

“Yoldaşlar, bütün tarix bizə göstərir ki, xalqlar uca hədəflərinə çatmaq istədiklərində bu coşğularının qarşısında uşaqlarını uniformada tapdılar. Tarix içində istisna yalnız bizim tariximizdə, Türk tarixində görülür. Bilirsiniz ki, Türk xalqı nə vaxt yüksəlmək üçün bir addım atmaq istəmişdirsə, qarşısında həmişə öndər olaraq, yüksək milli ideali reallaşdıracaq hərəkətlərin bələdçisi olaraq öz qəhrəman uşaqlarından ibarət olan ordusunu görmüşdür. Bu səbəblə Türk xalqı, əlində qılınc təhlükələrə qarşı getməyə hazır qəhrəman uşaqlarına dərin güvən bəsləmişdir. Həmişə də güvənəcək. Bundan sonra da Türk xalqının müqəddəs idealının reallaşması üçün qəhrəman əsgər övladları həmişə qabaqda gedəcəkdir. Bütün Türk xalqı müvəffəqiyyət əldə etdiyi hər həyati şeyin qəhrəmanı olaraq öz ordusunu, ordusunu idarə edən öz övladlarından ibarət zabitlər birliyini, yüksək əmr heyətini görür. Xalq və qəhrəman övladlarından ibarət olan ordu bir-birylə elə birləşmişdir ki, dünyada və tarixdə bunun nümunələri çox azdır. Bu milli gerçəklə həmişə fəxr edə bilərik.”¹

Atatürk Qurtuluş savaşında qəhrəmancasına mübarizə aparıb, düşmən ordularına gözlənilməz cavab verən Türk millətinin hər fərdinin daşıdığı əhəmiyyəti başqa çıxışında bu sözlərlə ifadə etmişdir:

“Keçirdiyimiz böhranlı günlərin şərəfli qəhrəmanlarını birlikdə müqəddəs hesab edək,

Onlar arasında döyüş sahəsində düşmən silahı ilə sinələri dəlinmiş bəxtiyarlar olduğu kimi, atəşdə yandırılmış uşaqlar, qadınlar və qocalar vardır.

Onlar arasında namuslarına hücum edilmiş... qızlar vardır.

Onların arasında yurdlarını itirmiş ailələr, balalarını basdırmış analar vardır. Və yenə onlar arasında döyüşdəki namus vəzifəsini şərəflə yerinə yetirərək, bu gün məmləkətlərinə dönmüş qazilər vardır. Onlardan şəhidlik şərbətini içmiş olanların ruhlarına fatihə oxuyaq.

Bu hərəkəti edən bir ordunun ataları və analarından ibarət olan xalqımız bütün dünyada ən hörmətli və qiymətli yer qazanmışdır. Xalqımız çəkinmədən öyünə bilər və mən, belə bir xalqın, əhəmiyyətsiz bir şəxsi olmaqla çox böyük xoşbəxtlik duyuram. Bu döyüş sahəsində, bənzərsiz qəhrəmanlıqlar və igidliklər göstərmiş zabitlərimizin, əsgərlər və komandirlərimizin hər biri

ayrı-ayrı fəxr səhifələri, bir dastan meydana gətirən hərəkətlərini, ən ulu duyğularla və hörmətlə xatırlayıram.”²

Böyük öndər, Onuncu il nitqində isə Türk millətinə olan güvənin səbəbini belə açıqlamışdır:

*“Keçən zamana nisbətən daha çox çalışacağıq, daha az zamanda daha böyük işlər bacaracağıq. Bunda da müvəffəq olacağımıza şübhəm yoxdur. Çünki Türk millətinin xarakteri yüksəkdir...”*³

*“Bütün dünya Türkiyənin mövcudiyyətinə qibtə edəcək və millətimizə layiq olduğu yüksək dəyər verəcək. Belə millətə mənsub olduğum üçün çox məsud və bəxtiyaram.”*⁴

Türk millətinin şanlı tarixi

Qurtuluş savaşı Türk millətinin tarixində qızıl səhifədir. Ancaq Türkün tarixi bunun kimi daha bir çox qəhrəmanlıqlarla doludur. Türk milləti dünya tarixinə damğasını vurmuş şanlı millətdir. Əsrlər boyunca üç qitədə bənzərsiz dövlətlər qurmuş, ayaq basdığı hər yerə sülh, ədalət və mədəniyyət aparmış, dünya millətlərinə nümunə olmuşdur. Türk millətinin dövlət qurma və idarə etmədəki qabiliyyətini qavraya bilmək üçün Türk millətinin mədəniyyətini, üstün əxlaqını, vətən və millət anlayışını, idarəetmə və hərbi quruluşunu yaxşı bilmək lazımdır. Türk orduları tarix boyunca bütün millətlərə nümunə olmuşdur. Düşmənlərinə qorxu, dostlarına isə güvən vəsiləsi olan Türk əsgəri bu gün də üstün xüsusiyyətləri ilə bütün dünyaya nümunədir.

Türklərin ön plana çıxmış üstünlüklərindən biri doğuşdan əsgər olmalarıdır. Türk əsgəri cəsur, fədakar və itaətkardır. Tarix boyunca qurulan Türk dövlətlərinin təməli nizamlı hərbi təşkilata əsaslanmışdır. Əsgərlik türklərdə milli vəzifə olmuşdur. Türklərin mükəmməl hərbi quruluşu və qiymətli komandirləri bütün dünyanın heyranlığını qazanmışdır. Ərəb filosof Cahiz “Türkə qarşı heç bir şey dayana bilməz. Heç kim onu udulacaq bir tikə olaraq qəbul edə bilməz” deyərək Türk ordusunun üstünlüyünə işarə etmişdir. Qanuni dövründə 7 il boyunca (1555-1562) Avstriya səfiri olaraq İstanbulda olan Ogier Ghiselin de Busbecq türklərin hərbi quruluşu belə danışır:

“Türklər səfər əsnasında səbirli, dözümlü və səmərəli hərəkət edərlər. Türk sistemini öz sistemimizlə müqayisə edincə gələcəyin başımıza gətirəcəyi şeyləri düşünərək titrəyirəm. Bu ordu qalib gələcək və ölümsüz olacaq, biz isə məhv olacağıq. Çünki türklər heç sarsılmamış gücə sahib olduqları kimi, özlərinə xas qələbə vərdisləri, məşəqqətlərə dözümlü qabiliyyəti, intizam, nizam, qənaətkarlıq və zirəklik var.”⁶

© Böyük döyüşlərdən qələbə ilə çıxmış şanlı Türk ordusu...

Tarix boyunca Türk orduları digər bütün millətlərin həm qibtə etdikləri, həm də çəkindikləri bir güc olmuşdur. Türk əsgəri düşmənlərinə qorxu, dostlarına isə böyük güvən vermişdir. Bu güvən İmam-ı Əzəm tərəfindən “Qılınc, türklərin əlində olduğu müddətcə sənin dininə zaval yoxdur”⁷ şəklində dilə gətirilmişdir. Bu sözlə İmam-ı Əzəm Türk əsgəri yer üzündə olduğu müddətcə İslam dininə heç kimin zərər verə bilməyəcəyinə işarə etmişdir.

Türk milləti sahib olduğu güclü ordular sayəsində tarix boyunca çox güclü dövlətlər qurmuşdur. Aparılan araşdırmalar türklərin tarix boyunca 180-ə yaxın dövlət qurduğunu göstərir. Araşdırmalar davam etdikcə, bu sayının artacağı və bu dövlətlər haqqındakı məlumatların daha qətilik qazanacağı gözlənilir. Tarix boyunca yaşamış Türk dövlətlərinin yaşadıkları dövrlərə və bölgələrə baxıldığında, Yapon dənizindən Adriatik dənizinə qədər uzanan geniş torpaqların “Türk dünyası” olaraq qəbul edilməsi lazım olduğu aydın olar.

Bu dövlətlərin əksəriyyəti ayaqda qaldıkları müddət boyunca çox əhəmiyyətli dövlətlər olmuşlar. Bu dövlətlərdən 16-sı isə dünya tarixində təsirli rol oynamışdır. Türk milləti bu dövlətlərin rəhbərliyində göstərdiyi üstün qabiliyyətlə bütün dünya millətlərinə tarix boyunca nümunə olmuşdur. Bunun ən əhəmiyyətli səbəblərindən biri isə, hakimiyyəti altında yaşayan fərqli etnik mənşəyə mənsub birlikləri, hər birinin dil və din fərqinə hörmət göstərərək, sülh, hüsur və təhlükəsizlik içərisində, əsrlər boyunca bir yerdə yaşatma bacarığını göstərməsidir. Eyni torpaqlar üzərində hakimiyyət quran fərqli dövlətlər isə bu müvəffəqiyyəti təmin edə bilməmiş, bu torpaqlarda bu qədər uzun davamlı hakimiyyətlər yaşanmamışdır.

Türkiyə Cümhuriyyəti Başçılığındakı 16 dövlətin hökmranlıq dövrləri və hökmranlıq etdikləri yerlər belədir:

1) Hun dövləti:

Böyük Hun Dövləti Orta Asiyada qurulan ilk Türk dövlətidir. E.ə. 220-ci ildən eramızın 216-cı ilinə qədər hökm sürmüşdür. Bilinən ilk hökmdarı Teomandır. Mete Xan dövründə dövlətin sərhədləri Yapon dənizindən Xəzər dənizinə qədər geniş bölgəni əhatə etmişdir.

2) Qərbi Hun imperiyası:

E.ə. 53-cü ildə Böyük Hun imperiyasının ikiye bölünməsi ilə, Qərbi Türküstanda Cici Xan tərəfindən qurulan Türk dövlətidir. Yaşadığı dövr boyunca ən böyük regional güc olmuşdur.

3) Avropa hunları (Qərbi hunlar):

Avropa hunları eramızın 434-cü ilində Atillanın başa keçməsi ilə böyük dövlət halına gəldilər. Hakim olduğu illərdə Avropa qitəsində ən böyük güc olmuşdur.

4) Ağ hunlar:

5-ci əsrin ortalarında Amudərya çayının ətrafında qurulmuş və böyümüş bir Türk dövlətidir. Xorasan, Əfqanıstan və İran torpaqlarına qədər yayılmışdır. Qısa bir dövr hökm sürməsinə baxmayaraq, hakimiyyəti boyunca Asiyada böyük güc olmuşdur.

5) Göytürk dövləti:

Göytürk dövləti Türk tarixində Türk adı ilə qurulan ilk dövlətdir. Dövlətin qurucusu və ilk hökmdarı olan Bumın xaqan Orta Asiyadakı bütün Türk boylarını hakimiyyəti altında yığmışdır. Bumın xaqan öldükdən sonra yerinə oğlu Murad xaqan hökmdar olmuşdur. Bu dövrdə İpək yolu türklərin nəzarəti altına girmiş və türklər Çinə üstünlüklərini qəbul etdirmişlər.

6) Uyğur xaqanlığı:

Böyük hunların nəvələri olan uyğurlar çox sayda dövlət qurmuşlar. Uyğur Xaqanlığı bunlardan biridir. 744-840-ci illər arasında hökm sürmüşdür. Selenqa, Orxon və Tola çayları hövzələrindən Baykal gölünün cənubundakı çöllərə qədər uzanan geniş sahədə yaşamışlar. 100 ilə yaxın müddət ərzində Asiya qitəsində regional güc olmuşlar.

7) Avar dövləti:

Macarıstanda böyük bir dövlət quran Avarlar, İstanbulu zaman-zaman mühasirəyə aldılar. O dövrdə Avropa qitəsində regional güc meydana gətirmişlər. İstanbulu mühasirəyə alan ilk Türk boyu Avarlar olmuşdur.

8) Xəzər dövləti:

Qafqazda qurulmuş Xəzər dövləti, Xəzər dənizinə də adını vermişdir. 7-ci əsrdən etibarən güclənən və bütün Şərqi Avropanı əlinə keçirən xəzərlər, 3 əsr hökm sürmüşlər və devrilənə qədər bölgədə çox böyük güc olmuşdur.

9) Qaraxanilər dövləti:

10-cu əsrin ortalarında Orta Asiyada qurulan ilk müsəlman Türk dövlətidir. Eyni zamanda ilk müsəlman Türk dövləti olaraq regional hakimiyyət qurdular.

10) Qəznəvilər dövləti:

Qaraxanilərlə eyni dövrdə yaşamışlar. İlk müsəlman Türk dövlətlərindəndir. Sərhədləri Əfqanıstan və Hindistanı əhatə etmişdir. Qaraxanilər ilə birlikdə Asiya qitəsində regional güc olublar.

11) Böyük Səlcuq imperiyası:

Ön Asiyada qurulan ilk və ən böyük müsəlman Türk dövlətlərindən biridir. 1040-1157-ci illər arasında hökm sürmüşdür. Cənub-Qərbi Asiyanın hamısına yaxın bir hissəsinə hakim olan Böyük Səlcuq dövləti bölgənin ən böyük gücü olmuşdur.

12) Xarəzmşahlar dövləti:

Böyük Səlcuq dövləti ilə eyni dövrdə 1097-1231-ci illər arasında Aral gölünün cənubunda yaşamışlar. Orta Asiyada regional hakim güc olmuşlar.

13) Teymurilər dövləti:

1370-1507-ci illər arasında Egey sahillərindən Orta Asiyaya və Hind okeanına qədər uzanan geniş torpaqlar üzərində hökm sürmüş böyük Türk dövlətidir. Hakim olduğu torpaqlardan ən böyük regional güc olduğu aydın olur.

14) Babur dövləti:

1494-1858-ci illər arasında Hindistanda hökm sürmüşdür. Hakim olduğu tarixlərdə Asiyada böyük güc meydana gətirmişdir.

15) Qızıl Ordu xanlığı:

1227-1502-ci illər arasında Qara dəniz ilə Xəzər dənizi arasında yaşamış Türk dövlətidir. Təxminən üç əsr Asiyada hakim güc olmuşdur.

16) Osmanlı imperiyası:

1299-cu ildə Söyüdlü şəhərində qurulmuş və 1923-cü ilə qədər davam etmiş və üç qitədə hakimiyyət qurmuş bir dünya dövlətidir. Torpaq baxımından ən geniş sərhədlərə çatdığı dövrdə Anadolu, Qafqaz, Krım, Cənubi Ukrayna, bugünkü Rumıniya, Yuqoslaviya, Bolqarıstan, Yunanıstan, Macarıstan, Suriya, İordaniya, Livan, İsrail, İraq, Səudiyyə Ərəbistanı, Yəmən, Misir, Tunis, Liviya və Əlcəzairi idarə etmişdir.

(Türk dövlətləri mövzusunda geniş məlumat üçün baxın: Harun Yəhya, "Türkün yüksək səciyyəsi", Mədəniyyət nəşriyyat)

II FƏSİL

Atatürk və Türk ordusu

Kitabın ilk hissəsində Türk millətinin şanlı tarixi haqqında qısa məlumat verdik və türkün hərbi tərəfinin nə qədər güclü olduğu üzərində dayandıq. Vətəninə, azadlığına və şərəfinə düşkün olan Türk millətinin, milli varlığı və müstəqilliyi üçün göstərə bilməyəcəyi qüdrət və fədakarlıq yoxdur. Qurtuluş savaşı Türkün bu üstün səciyyəsinin aydın şəkildə ortaya qoyulduğu çox şərəfli mübarizə olmuşdur. Atatürk də dünyanın ən təchizatlı ordularına qarşı milli mübarizəni başladarkən Türk millətinə olan etibarını tez-tez dilə gətirmiş və Türk ordusunu ən böyük dəstəkçisi olaraq görmüşdür. Atatürkün bu mövzu ilə əlaqədar bəzi sözləri bu şəkildədir:

“Ordu, Türk ordusu, bütün millətin sinəsini etimad (güvən), qürur duyğuları ilə qabardan şanlı ad. Ordumuz, Türk birliyinin, Türk qüdrət və qabiliyyətinin, Türk vətənpərvərliyinin möhkəmlənmiş bir ifadəsidir. Ordumuz; Türk torpaqlarının və Türkiyə idealını təsdiqləmək (reallaşdırmaq) üçün sərf etdiyimiz sistemli çalışmaların yenilənməsinin imkansız təminatıdır.”⁸

“Millət ağıl və əzmlə ictimai və fikri təkamüllə çalışarkən, onu bundan saxlayacaq daxili və xarici maneələrin qarşısında güclü, qüdrətli və böyük vəzifəsini müdrik qəhrəman ordumuzun hazır olduğunu düşünərək rahat ola bilər.”⁹

“Sizin kimi komandirləri, zabitləri və əsgərləri olan bir millət üçün yad əllər altında qələ olmaq mümkün deyil.”¹⁰

Vətən övladlarının vətənin bütövlüyü üçün birləşdiyi, keçmişi şanlı, gələcəyi parlaq Türk ordusunu Atatürk bu sözləri ilə izah edir:

“Türkiyə Böyük Millət Məclisinin ordusu, işğallar etmək və ya sultanlıqlar qurmaq üçün bu və ya digər əllərdə bir ehtiras aləti olmaqdan uzaqdır (kiminsə ehtiras aləti olmamaqdan çox təmizdir). Millətin sadıq övladlarından ibarət, hörmətli və güclü bir komitədir, insani və müstəqil yaşamaqdan başqa bir məqsədi yoxdur (hörmətli və güclü bir təşkilatdır).”¹¹

Atatürk Türk ordusuna həmişə çox güvənmiş, Qurtuluş savaşından böyük zəfər ilə çıxılacağını hər fürsətdə dilə gətirmişdir. Mustafa Kamal Atatürk bir çıxışında bu düşüncələrini bu şəkildə dilə gətirmişdir:

“Xalqımızın və onun rəhbərliyini boynuna götürmüş TBMM-nin böyük müharibədə müvəffəqiyyətli olacağına inanıram. Bu məqamların təmin edilməsi üçün təsirli səbəblər və vasitələr vardır. Burada yalnız bunu ifadə etməklə istəyirəm; bu faktor və səbəblərin başında ən təsirli olan faktor ordumuzdur. Ordumuz həyat və qürur müharibəsində xalqın və məqsədlərinin tək dayağıdır. Ordu ona düşən bu uca vəzifəsində haqqıyla müvəffəqiyyətli ola bilməsi üçün lazım olan xüsusiyyətin birincisi, dəmir kimi təhlükəsizlikdir. Orduda təhlükəsizliyin tək meydana gəlmə vasitəsi aydın, qəhrəman, fədakar zabitlərdir. Bu gün ordumuzun zabitləri saydığım xüsusiyyətlərə malikdirlər. Lakin buna bir şey əlavə etmək lazımdır ki, içində olduğumuz fəvqəladə vəziyyətlər və şərtlərin coşğusu və istəkləri ilə yetişən gənc zabitlərimiz bizə gələcək üçün daha güclü ümidlər verəcəklər.”¹²

Atatürkün böyük güvən duyduğu və hörmət etdiyi milli suverenliyi tək məqsəd hesab etmiş Türk ordusu qanının son damlasına qədər vətən torpaqları uğrunda mübarizə etmə əzmi göstərmişdir. Etibara və tərifə layiq olan qəhrəman Türk ordusu böyük zəfərlə düşməndən təmizləyib, qanları ilə suladığı Türk torpağını uca Türk millətinə hədiyyə etmişdir. Ali Baş Komandan Atatürk, qəhrəman Türk ordusunun böyük zəfərini bu sözləri ilə Türk xalqına müjdələmişdir:

“Böyük Türk milləti Ordularımızın qabiliyyət və qüdrəti, düşmənlərimizə dəhşət, dostlarımıza güvən verəcək bir mükəmməllikdə idi. Millət orduları on dörd gün içində böyük düşmən ordusunu yox etdi. Dörd yüz kilometr aralıqsız təqib etdi. Anadoludakı işğal edilmiş bütün torpaqlarımızı geri aldı.”¹³

- Vətən torpaqlarını son damlasınadək müdafiə etməkdən çəkinməyən qəhrəman əsgərlərə malik Türk Ordusu bütün dünya xalqlarına nümunə olmuşdur.

Türk ordusunun düşmən süngüsünə gözünü qırpmadan, vətən üçün sinə gərərək qəhrəmancasına döyüşməsindən duyduğu böyük qüruru isə Atatürk belə ifadə etmişdir:

“Tarixdə bütöv vətəni, çox üstün düşmən qüvvələri qarşısında son torpaq parçasına qədər qarış-qarış qəhrəmancasına və namusla müdafiə etmiş və yenə varlığını qoruya bilmiş ordular görülmüşdür. Türk ordusu o cəvhərdə bir ordudur. Yetər ki, ona əmr edənlər əmr edə bilmək vəziyyətinə sahib olsunlar.”¹⁴

“Qəhrəman Türk ordularının qazandıqları böyük zəfərlərdən mənə düşən vəzifələri edə bilmişəmsə, çox bəxtiyaram. Təkl bu nöqtədə bir gerçəyi açıqlamaq üçün söyləməliyəm ki: Mənim ordularımı göndərdiyim və yönəltdiyim hədəflər, əsasən ordularımın hər əsgərin, bütün zabitlərinin və komandirlərinin düşüncələrinin, vicdanlarının, əzmlərinin, ideallarının yönəldiyi hədəflər idi.”¹⁵

Ali Baş Komandanlıq etdiyi Qurtuluş savaşı zəfərinin tək sahibi olaraq Türk ordusunu göstərən Atatürk Türk əsgərindən duyduğu məmnuniyyət və etibarını bu sözləriylə dilə gətirmişdir:

“Türk qaçmaz, qaçmaq nədir bilməz.”¹⁶

“Əni görür, üç dəqiqəyə qədər öləcəyini bilir, ən kiçik yıldıqlıq belə göstərə bilmir; sarsılmaq yoxdur! Oxuma bilənlər əllərində Qurani Kərim ilə cənnətə girməyə hazırlaşırlar. Bilməyənlə, kəlməyi-şəhadət gətirərək gedirlər. Bu, Türk əsgərlərindəki ruh gücünü göstərən, təəccüblənəcək və təriflənəcək bir misaldır. Əmin olmalısınız ki, Çanaqqala döyüşünü qazandıran bu yüksək ruhdur.”¹⁷

Atatürk Türk əsgərinin vətən sevgisini və imanını izah edərək, bənzərsiz xüsusiyyətlərin tərifini bu sözlərində etmişdir. Türk əsgərlərinin birlik olub meydana gətirdiyi üstün gücü isə belə təsvir etmişdir:

“Mənim üçün ordumuzun qiymətini ifadə etmədə ölçü budur: Türk ordusunun bir hissəsi onunla eyni gücdə olan rəqibini məğlub edər. İki mislini dayandırar və təsbit edər (və yerinə mismarlayar).”¹⁸

Vətənin hər yerində dastanlar yazan, şanını bütün xalqlara duyuran böyük Türk ordusuna Atatürk bu sözlərlə xitab etmişdir.

“Türk ordusu! Dünyanın heç bir ordusunda ürəyi səninkindən daha təmiz, daha möhkəm əsgərə rast gəlinməmişdir. Hər zəfərin mayası səndədir. Hər zəfərin ən böyük payı sənindir. Qənaətinlə, imanınla, itaətinlə heç bir qorxunun olmadığı, dəmir kimi təmiz ürəyinlə düşməni məğlub edən böyük səyin üçün könül borcumu və təşəkkürümü söyləməyi özümə əziz borc bilirəm.”¹⁹

Atatürk hər zəfərin altındakı imzanın Türk millətinə və Türk ordusuna aid olduğunu çox yaxşı bilir və hər çıxışında bunu mütləq vurğulayırdı. 1925-ci ildəki bir çıxışı onun üstün şəxsiyyətinin, təvazökarlığının və Türk millətinə olan güclü sevgisinin də bir ifadəsi idi:

“Bu dəfə TBMM-nin haqqında yeni bir rütbə və ünvanı ilə təcəlli edən iltifat və diqqətinin birbaşa sizə xətidir. Millətin verdiyi bu rütbə ilə yüksələn ordu, ən ulu bir qəza ilə görkəmli olan yeni ordudur. Sizin qəhrəmanlığınızla, sizin göstərdiyiniz sonsuz fədakarlıq bahasına qazanılan böyük müvəffəqiyyətin millət tərəfindən təqdirinə dəlalət edən bu rütbə və ünvanı, ancaq ithaf edərək böyük əsgərlik həyatımın ən böyük iftixar sərmayəsi olaraq daşıyacağam. Allah-Təala girdiyimiz qurtuluş mübarizəsində şərəfli silah yoldaşlarıma onları şikayət edən zadəganlığın, mərdliyin, qəhrəmanlığın haqqı olan qurtuluş nəsis etsin.”²⁰

Atatürkün məmləkətin böyük çətinlik içində olduğu dövrdə belə böyük zəfər qazanan Türk ordusundan, Türk milləti adına bir də gözləntisi vardır. Bu gözlənti, çətin zamanlarda göstərilən səyin Cümhuriyyətin hakim olduğu dövrdə də davam etdirilməsidir. Atatürk uzaqgörən bir lider kimi gələcəyi düşünərək Türk Hava qüvvələri və donanması ilə əlaqədar bu fikirlərini dilə gətirmişdir:

“Pilotlar, bunu unutmayın ki, sabahın ən böyük təhlükələri səmalardan gələcəkdir. Bu səbəblə siz ani gələ biləcək təhlükələrdən qorunmaq üçün həmişə hazır olmağa və o şəkildə yetişməyə səy edəcəksiniz.”²¹

“Sərhədlərinin vacib və əsas hissəsi dənizdir. Türkc dövlətinin donanması da mühüm və böyük olmalıdır. O zaman Türkiyə Cümhuriyyəti daha rahat və əmin olacaq.”²²

Vətənin bölünməzliyinin qorunmasına, xalqın hər cür qarışıqlıq və anarxiyadan uzaq, rifah içində yaşaması üçün göstəriləcək bu səyi, Atatürk Cümhuriyyətin 15-ci ildönümündə etdiyi çıxış əsnasında belə ifadə edir:

“Zəfərləri və keçmiş insanlıq tarixi ilə başlayan, həmişə zəfərlə birlikdə mədəniyyət nurlarını daşıyan, qəhrəman Türkc ordusu!”

Məmləkəti ən böhranlı və müşkül anlarda zülmədən, fəlakət və müsibətlərdən və düşmənlərdən necə qorumuş və qurtarmışsansa, Cümhuriyyətin bugünkü məhsuldar dövründə də hətbi texnikasının bütün müasir silah və vasitələri ilə təchiz edərək vəzifəsini eyni müvəffəqiyyətlə edəcəyinə heç şübhəm yoxdur.”²³

“Bu gün Cümhuriyyətin on beşinci ilini mütəmadi olaraq artan böyük rifah və qüdrət içində idrak edən böyük Türk millətinin hüsurunda qəhrəman ordu, sənə təşəkkürlərimi bəyan və ifadə edərkən böyük xalqımızın iftixar hisslərinə də tərcüməçi oluram.

Türk vətəninin və Türk ictimaiyyətinin şan və şərəfini, daxili və xarici hər cür təhlükələrə qarşı qorumaqdan ibarət olan vəzifəni icra etməyə hazır olduğuna mənim və böyük xalqımızın tam inanc və etimadımız vardır. Böyük xalqımızın orduya bəxş etdiyi ən son sistem zavodlar və silahlar ilə bir qat daha qüvvətlənərək böyük bir nəfsdən imtina etmək və həyat verməklə hər cür vəzifəni icra edəcəyinə hazır olduğuna əminəm. Bu qənaət ilə quru, dəniz və hava ordularımızın qəhrəman və təcrübəli komandirləri ilə zabit heyətini salamlar və təqdirlərimi bütün xalq qarşısında bəyan edirəm.”²⁴

Heç şübhəsiz şanlı ordumuz, Atamızın bu istəyini, xalqına verdiyi güvən və qürurla yerinə yetirərək, dünyada Türk Silahlı Qüvvələri olaraq şanlı tarixi ilə yerini alır. Böyük bir vəzifə eşqi ilə bu əmanəti alan Türk Silahlı Qüvvələri, Atatürkün çəkdiyi yolda əmin addımlarla güzəştə

getmədən şərəflə irəliləyir, Türk millətinin davamlılığına və müstəqilliyinə qarşı baş verən gizli və açıq hər cür təhdidlə mübarizə aparır.

Atatürkün şanlı Türk ordusu haqqındakı digər sözləri

*“Ordu, Türk ordusu, məhz bütün millətin sinəsini etimad, qürur duyğuları ilə qabardan şanlı ad.”*²⁵ (1937)

*“Böyük milli intizam məktəbi olan ordunun; iqtisadi, mədəni, ictimai döyüşlərimizdə bizə eyni zamanda, ən lazımı işçiləri də yetişdirən böyük bir məktəb halına gətirilməsinə, üstəlik, diqqət və cəsarət ediləcəyinə şübhəm yoxdur.”*²⁶ (1937)

*“Heç bir millət və məmləkətə qarşı təcavüz fikri bəsləmirik. Lakin varlığımızı və istiqlalımızı qorumaq üçün təhlükəsizlik içində çalışaraq çiçəklənən və məsud olmasını təmin etmək üçün həmişə məmləkət və millətimizi müdafiə etməyə gücü çatan bir orduya sahib olmaq da amalımızdır.”*²⁷ (10 dekabr 1922)

“Ən yüksək əsgərlik budur: Müxtəlif ehtimalları çox yaxşı hesab etməli, ən yaxşı görünəni cürət və qətiyyətlə tətbiq etməlidir.”²⁸ (1924)

“Xarici siyasətimizdə; ölkənin toxunulmazlığını, təhlükəsizliyini, yurddaşların haqlarını hər hansı bir hücum qarşı şəxsən müdafiə edə bilmək qüdrəti də xüsusilə göz qabağında tutduğumuz nöqtədir.”²⁹

“Türk ordusunun bir parçası özü ilə bərabər gücdə olan rəqibini qətiyyənlə məğlub edə. İki qatını dayandırır və tərənə bilməz hala gətirər. Hələlik bundan çoxunu istəmirəm. Çünki çoxunu xalqımızın yaradılışdan sahib olduğu cəngavərlik onsuz da təmin edir. Ancaq hər nə olursa olsun, bu dəyəri qorunmalıyıq. Bunu bütün yoldaşlarımdan xüsusilə istəyirəm. Bu dəyər gizli qaldıqca təşkilatımızın, təlim və tərbiyəmizi, rəhbərlik və motivimizi bu hədəf və məqsəd istiqamətində icra etdikcə Türkiyə hər cür hücumdan uzaq qalacaq, bundan kimsənin şübhəsi ola bilməz... Türkiyə Cümhuriyyəti yalnız iki şeyə güvənir. Biri xalqın qərarı, o birisi də ən acı və çətin şərtlərdə dünyanın tərəfini haqlı olaraq qazanan ordumuzun qəhrəmanlığıdır. Bu iki şeyə güvənir... Yoldaşlar, əmrimizdəki ordular qəhrəmanlığına, həqiqətən, etibarlı ordulardır. Bu ordular tarixdə bənzəri görülməmiş qəhrəmanlıqlar, fədakarlıqlar göstərmişdir. Şanlı zəfərlər qazanmışlar. Xalqın və ölkənin minnət və təşəkkürlərini layiq olmuşlar...”

“Yoldaş, Türkiyə ən zəif olduğu düşünülməyən bir zamanda ən güclü olduğunu sübut etmişdir. Bu, ordusu sayəsində olmuşdur. Ordumuz vətən üçün zəfər qazanmışdır. Bu hadisə Türkiyənin fəvqəladə canlılığına, müqəddəs dayanıqlılığına və ölümsüz varlığına ən açıq dəlildir.”³⁰

“Bir ordunun dəyəri, zabıt və əmr heyətinin dəyəri ilə ölçülər.”³¹

“Komandir yaradıcı gücü olan şəxs deməkdir.”³²

“Ordumuz atalarına və soyuna layiq övladlardan meydana gəldiyini göstərmişdir.”³³

“Türk orduları tarixdə bənzəri görülməmiş qəhrəmanlıqlar, fədakarlıqlar göstərmişdir.”³⁴

“Xalqı istiqamətləndirən və idarə edənlərin dayağı ordu olmuşdur. O biri xalqlarda ordu ilə xalq daim bir-biri ilə qarşı-qarşıyadır. Halbuki, bizdə tamamı ilə əksinədir. Bundan sonrakı yüksəlmə və irəliləmə də sizin şüurlu gücünüzlə olacaq...”³⁵

“Böyük Türk ordusu! Dünyanın heç bir ordusunda ürəyi səninkindən daha təmiz və daha möhkəm əsgərə rast gəlinməmişdir.”³⁶

*“Yoldaşlar, ordudan danışarkən bu xalqın həqiqi sahibi olan Türk xalqının ziyalı övladlarından danışiram. Bu övladlarımız arasında sabahın qəhrəmanlarını yetişdirən təlimçilərimiz də vardır. Lazım olduqunda dərhal geyimlərini dəyişdirərək lazım olan yerdə başını verən və ordu ilə birlikdə gedən müəllim yoldaşlarımız da vardır. Mən böyük ordumuzun zabitlərindən və onlarla birlikdə Türkün ziyalı övladlarından danışanda, onlarla birlikdə olan, fikri, vicdanı və elm anlayışı ilə milli qəhrəmanlığa qatılmağa hazır Türk gənclərindən danışmış oluram...”*37

*“Türk xalqı ordusunu çox sevir, onu öz idealının gözətçisi hesab edir.”*38

*“Heyətimizi həqiqətə, səadətə çatdırmaq üçün iki orduya ehtiyac vardır. Biri vətənin həyatını qurtaran əsgər ordusu, digəri millətin gələcəyini yoğuran mədəniyyət ordusu: Bu iki ordunun hər ikisi də qiymətlidir, alidir, feyizlidir, möhtərəmdir, lakin bu iki ordudan hansı daha qiymətlidir, hansı daha üstündür deyə şübhəsiz ki, seçim edilməz, bu iki ordunun ikisi də vacibdir.”*39 (24.03.1923)

“Türk qaçmaz, qaçmaq nədir bilməz. Əgər Türkün qaçdığını görmüsünüzsə, dərhal onun başında olan ən böyük komandir qaçdığı qəbul edilməlidir.”⁴⁰

“...Ordumuzun heç bir əsgəri istisnasız hamısının izlədiyimiz müqəddəs davanı şüurlu hesab etdiyinə inana bilərsiniz. Ordularımız Türkiyənin düşmənlərini, dostlarını da anlamışdır. Nə üçün döyüşdüyünü bilir və hansı nəticəyə çatana qədər döyüşməli olduğunu da sükunət içində, vicdanını dimləyərək bilir... Qurduğumuz ordular hərçənd Vyana divarlarına əsaslanan köhnə Osmanlı ordularından biri deyil. Ancaq sahib olduğu uca və insancıl ideal baxımından onlardan daha yuxarı səviyyədə ərđəmlilikdə və dəyərdə bir polad parçasıdır. TBMM hökumətinin ordusu işğal etmək, səltənətlər yıxmaq, ya da qurmaq üçün onun-bunun əli altında ehtiras vasitəsi olmaqdan uzaqdır. İnsanca və müstəqil yaşamaqdan başqa bir məqsədi olmayan xalqın eyni idealla duyğulu və tək onun buyruğına bağlı öz övladlarından ibarət olan hörmətli və güclü topluluqdur... Yaxından təmas və araşdırmalarımıza əsaslanaraq inancla ərz edə bilərəm ki, ordumuzun gücü, daxili vəziyyəti və çox yüksək olan əxlaq və mədəniyyəti Uca məclisinizin hər cür problemi sakitlik içində nəzərdən keçirərək xalqın gerçək məqsədlərinə və həqiqi mənfəətlərinə uyğun şəkildə tamamlama məsuliyyətini boynuna götürməsi üçün kifayətdir.”⁴¹

Ölkəmizin varlığının ən böyük təminatı: Türk ordusu

Böyük öndər Atatürkün “Ordumuz; Türk torpaqlarının və Türkiyə idealını təsdiqləmək üçün sərf etdiyimiz sistemli çalışmaların məğlub olması imkansız təminatıdır” ifadəsi ilə də diqqət çəkdiyi kimi, ordumuz varlığımızın ən əhəmiyyətli zəmanətidir. Şanlı ordumuz milli varlığımızı qorumaq üçün yüz minlərlə şəhid vermiş, tarixi şanlı zəfərlərlə dolu bir ordunun varisidir. Və bu müqəddəs ordu, Türk millətinin sahib olduğu üstün səciyyəvi böyük qürur və ləyaqətlə ən gözəl şəkildə üzərində daşıyır.

Şərəfli ordumuz yüksək xarakterini tarixin hər dövründə bütün dünyaya isbat etmişdir. Ordumuz bu günə qədər heç bir qarşılıq gözləmədən məmləkətimizin və millətimizin xeyirini, təhlükəsizliyini və bütövlüyünü güdmüş; bütün qurumları ilə Cümhuriyyətimizin müdafiəçisi olmuşdur.

Türk ordusu ölkəmiz üzərində hiyləgər əməllər bəsləyən ölkələrin və təşkilatların fəaliyyətlərini həmişə boşa çıxarmışdır. Bu gün də yüksək xarakteri və üstün səciyyəsi ilə bütün düşmənləri üzərində çox böyük daşındırıcılıq meydana gətirir. Ordumuz torpaqlarımızı işğalçıların əlindən qəhrəmancasına qurtarmış, düşmən nə qədər güclü olursa olsun, heç bir zaman Türk ordusunu keçə bilməmişdir. Balkan müharibəsində, I Dünya müharibəsində, Çanaqqalada, Süveyşdə, Qafqazda dünyanın ən güclü orduları ilə mübarizə aparmışdır. Qurtuluş savaşı isə dünya millətlərinə Türkün gücünü və əzmini göstərmişdir. Ordumuz Anadolunu işğal edən Yunan ordusu ilə döyüşmüş, Avropanın yayılan güclərini dayandırmış və vətən torpaqlarımızı tək bir düşmən buraxmayaraq müdafiə etmişdir. Şanlı ordumuzun daşındırıcılığı,

Türkiyə cümhuriyyətini 2-ci Dünya müharibəsindən qorumuş, bütün Avropanı işğal edən faşist lider Hitleri ölkəmizdən uzaq tutmuşdur. 1980-ci illərin əvvəlindən bu günə qədər ordumuz ölkəmizin bölünməsinə nəzərdə tutan terrora qarşı ən çətin mübarizələri vermiş və bu mübarizədən də müvəffəqiyyətlə çıxmışdır. Bu gün terror təşkilatının məhv edilmə və dağılma prosesi yaşamasının ən böyük səbəbi ordumuzun və qəhrəman əsgərlərimizin təxminən 15 ildir əzmlə davam etdirdikləri mübarizədir.

Türk ordusu qəhrəmandır, vətənpərvərdir və hərbi dahiliyi ilə bütün dünyanın heyranlığını və hörmətini qazanmışdır. Bu isə, şübhəsiz vətəninə və dövlətini sevən hər Türkün sinəsini qabardır. Millətimizin ordumuza olan inancı və etibarı tamdır.

III FƏSİL

Atatürkün bəzi xatirələri

Atatürkün Çanaqqalada göstərdiyi üstün müvəffəqiyyət

15 fevral 1915-ci il Çanaqqala müharibəsinin başlanğıcıdır. Mustafa Kamal ilk gündən bəri əlindəki qüvvələr ilə döyüşün başında və içindədir. Var gücləri ilə Çanaqqala boğazına hücum edən düşmən qüvvələri 18 mart 1915-ci ildə dənizdəki döyüşdə məğlub olar. Lakin İstanbula çatmaq istəyən İttifaq dövlətləri bu dəfə də şanslarını qurudan sınağa çalırlar.

Bu zaman 25 aprel 1915-ci il səhər saatlarında maraqlı hadisə baş verir. Osmanlı hökuməti və baş qərargahı Gelibolu və Egey dənizi tərəfindən gələcək quru döyüşünü düşünür. Bu mövzuda hazırlıqlı da deyil. Ancaq Mustafa Kamal düşmənin ölü mövqeyi olan Arıburnundan hücum edəcəyini anladığı üçün əmri altındakı 57-ci alayı Kocaçimen mövqeyinə gətirər. Mustafa Kamal Conkbayırına çatdığı anda 9-cu diviziyaya bağlı 27-ci alayın əsgərlərinin Conkbayırına doğru qaçdıqlarını görərək qarşılarını kəsər və soruşar:

- Hara gedirsiniz?
- Düşmən gəldi.
- Haradadır?

Qaçan əsgərlər 261 nömrəli təpəni işarə edirlər. Həqiqətən də, düşmən qarşısında heç bir mane olmayan təpəyə doğru yaxınlaşır. Mustafa Kamalın yanında isə bir, iki zabıt və qaçan əsgərlərdən başqa heç kim yoxdur. Öz alayı hələ Kocaçimendədir. Dərhal nəzarəti ələ alaraq əmr verir:

- Düşməndən qaçılmaz.

- Sursatımız yoxdur.

● Lakin 57-ci Alay tamamilə şəhid düşmüşdür. 1 iyun 1915-ci ildə Mustafa Kamal polkovnik rütbəsinə yüksəlmişdir.

- Sursatınızdan daha güclü süngünüz var.

- Süngü tax, hücum!

Dərhal arxasından “Allah, Allah” səsləri bütün düzənliyə yayılır. Qəhrəman Türk əsgəri indi süngüsü ilə boğaz-boğaza vuruşur. Bu mübarizə nəticəsində bir az zaman qazanılmış və 57-ci alay döyüş sahəsinə yetişmişdir və Mustafa Kamalın əmri ilə təkrar hücum keçmişdir. Bu döyüşü Türk ordusu qazanmışdır. Ancaq 57-ci alay tamamilə şəhid olmuşdur. 1 iyun 1915-ci ildə Mustafa Kamal polkovnik rütbəsinə yüksəlmişdir.

Bu məğlubiyyətə baxmayaraq, İttifaq dövlətləri 6-7 avqust gecə radələrində Anafartalara əsgər göndərmiş və şiddətli döyüşlər başlamışdır. Bu sırada qurulan Anafartalar qrup komandirliyini boynuna götürən Mustafa Kamal 10 avqustdakı döyüşlərdə düşməyə böyük itkilər vermiş, düşmənin Conkbayırına yerləşməsinə maneə olmuşdur.⁴²

Bu döyüşlər üçün İngilis qüvvələrinin komandiri Hamilton yazdığı “Gelibolu döyüşləri” adlı kitabında belə deyir:

“Türkələr bir-biri ardınca “Allah, Allah” qışqırıqlarıyla, həqiqətən, çox igidcəsinə döyüşdülər. Bu döyüşü yazı ilə izah etmək mümkün deyil.”⁴³

İngilislər bütün çırpınmalarına baxmayaraq, qəhrəman Mehmetciyin müdafiə xətlərini aşıb, Çanaqqala boğazını keçə bilməzlər və 20 dekabr 1915-ci ildə Çanaqqaladan geri çəkilməyə başlayarlar.

Bu döyüşdə Mustafa Kamalın oynadığı rol isə ingilis yazıçı Alan Mooreheadın “Gelibolu” adlı kitabında belə izah edilir:

“O gənc və dahi Türk rəhbərinin o əsnada orada olması müttəfiqlər üçün ən acı zərbələrdən biridir.”⁴⁴

İngiltərə kralı 5-ci Edward:

“Mustafa Kamal bir milyon əsgərə bərabərdir.”

“1936-cı ildə İngiltərə kralı VIII Edward Atatürkü ziyarət etməyə gəlir. 4 sentyabr 1936-cı ildə Atatürk qonağının şərəfinə yemək verər. Dolmabahçe sarayının salonunda yeyilən yemək əsnasında İngiltərə kralı Atatürkdən soruşar:

-Türkiyə bir döyüş anında nə qədər əsgər çıxara bilər, əlahəzrət?

Mustafa Kamalın cavabı belə olur:

1. Bu düşməyə və döyüşə görə dəyişər. Zərurəti olarsa, qadınları kişili bütün türklər əsgərdirlər. Lakin təlim görmüş bir milyon...

Kral bir az düşündü:

2. Deməli, bir döyüş baş versə, dərhal iki milyonluq bir qüvvəyə sahibdirlər.

Atatürk düzəldər.

3. Xeyr... Ümumiyyətlə, yetişmiş əsgər, əhalinin yeddi-səkkiz faizidir.

Kral heyranlıqla Mustafa Kamala baxar, gülümsəyərək başını yelləyər.

4. Mən doğru hesabladım, əlahəzrət. Bir milyon ordunuz, BİR MİLYON DA ŞƏXSƏN SİZ... Cəmi, mənim dediyimdir.”⁴⁵

Sakarya meydan döyüşü

5 avqust 1921-ci ildə baş komandirlik vəzifəsini boynuna götürən Mustafa Kamal 15 avqust 1921-ci ildə Fevzi (Çakmak) Paşa ilə birlikdə Poladlıda Ali Baş Komandanın qərargahına getdi. 23 avqust 1921-ci ildə Yunan ordusu təkrar bütün cəbhələrdə hücum keçdi. Sakarya meydan döyüşü gecə-gündüz tam 22 gün davam etdi. Mustafa Kamal Paşa əmrindəki qəhrəman Mehmetcik ilə tarixin qızıl səhifələri arasına yeni bir dastan əlavə etdi. Dastan Mustafa Kamalın bu sözləri ilə başlayırdı:

“Müdafiə xətti yoxdur, müdafiə səthi vardır. O səth bütün vətəndir. Vətənin hər qarış torpağı vətəndaşın qanı ilə islanmadıqca tərk oluna bilməz.”

26 avqust 1921: Dastanın son səhifəsi də 1922-ci ildə Dumlupınar meydan döyüşünün qazanılmasından sonra 1 sentyabr 1922-ci ildə yenə Ali Baş Komandanın bu sözləri ilə bağlanırdı:

“Ordular, ilk hədəfiniz Aralıq dənizidir. İrəli!”

Sakarya meydan döyüşünün nəticəsini 12 sentyabr 1921-ci ilin qaralan axşam çağında baş qərargah rəisi Fevzi (Çakmak) Paşa Basirettepedən Ankaraya bu teleqrafla bildirirdi:

“Anadolunun Yunan ordusu üçün məzar olacağı haqqındakı qənaətimizin reallaşdığını bildirirəm.”⁴⁶

Sakarya zəfərindən sonra Atatürk Türk ordusuna bu şəkildə səsələnmişdir:

“Yoldaşlar, millətimizi xarici qüvvələrin əllərində kələ olmuş görməmək üçün girdiyimiz bu müharibə də Sakarya zəfəri kimi adı daim xatırlanacaq yeni və böyük bir zəfər qazandınız. Mənim kimi ömrünü illərdən bəri saflarımız yanında keçirmiş bir silah yoldaşınız; əzilmiş, qəhr edilmiş düşmənin çəkilməsindən sonra haqqınızda duyduğumuz təqdir və heyranlıq, minnət və təşəkkürü ordunun hər fərdi və məmləkətin hər tərəfində duyulacaq qədər yüksək səslə söyləməyi əhəmiyyətli gördüm.

Sakarya boyunda biz bütün məmləkət, bütün varlığımız və istiqlalımız bahasına deyiləcək qədər əhəmiyyətli böyük müharibəyə girdik. 21 gün, 21 gecə bir millətin zəbt və yağma fikri bir-biriylə boğuşdu.

Məzlum millətimizi tarixin ən təhlükəli bir zamanında yenidən işığa və nicata qovuşduran bu müharibədə sizin Ali Baş Komandanınız olmaq üçün bir insan ürəyinə qismət ola biləcək ən dərin səadət və ictimaiyyətə duyduğum. Dünyanın heç bir yerində və ordusunda ürəyi səninkindən daha təmiz və daha möhkəm bir əsgərə rast gəlinməmişdir. Hər zəfərin mayası səndədir. Hər zəfərin ən böyük payı sənindir. Həyatınla, imanınla, itaətinlə, heç bir qorxunun qorxutmadığı dəmir kimi pak ürəyinlə düşməni məğlub edən böyük səyin üçün minnət və təşəkkürümü söyləməyi nəfsimə ən əziz borc bilirəm.”⁴⁷

Sakarya meydan döyüşündən sonra 19 sentyabr 1921-ci ildə TBMM tərəfindən Mustafa Kamal Paşaya Qazi ünvanı və Marşal rütbəsi verildi. Mustafa Kamala “Qazi”lik ünvanı və “Marşal”lıq rütbəsi verilməsinə görə həmin gün TBMM-də etdiyi çıxış nə cür təvazökar olduğunun çox gözəl nümunəsidir:

“...Qazanılan bu müvəffəqiyyət, yüksək heyətinizin iradəsi ilə güc tapan ordumuzun iradəsi sayəsində, düşmən ordusunun iradəsinin qırılması surəti ilə ifadə edilmişdir. Bu səbəblə, müqafatlandırmağınızın həqiqi səbəbi yenə ordudur.”⁴⁸

Dumlupınar Türk millətinin tarixində dönüş nöqtəsidir

26 avqust 1922-ci il səhər radələri, saat 04.30:

Topçularımızın qulaqları çınıladan atışları ilə böyük hücum başladı.

© Atatürk hərbi həyatı ərzində çoxlu şərəfli vəzifədə olmuş, hər birində böyük uğurlara imza atmışdır.

26 avqust səhər saatlarında başlayan hücum 29 avqusta qədər davam etdi və çox qanlı keçdi. Nəhayət, Yunan ordusu həmin gün qaçmağa başladı. Amma Dumlupınarda mühasirəyə alındı.

30 avqust 1922-ci il axşamı saatlarında Yunan ordusunun əksəriyyəti yox edilmişdi. Əsirlər arasında Yunan ordularının komandiri general Trikopis də var idi.

Dumlupınar döyüşü yeni dövlətin tarix səhnəsinə çıxışının sənədidir. Qazi Mustafa Kamal 31 avqust 1922-ci ilin axşamı müharibə meydanında gördüyü mənzərəni belə izah edir:

“Yenidən bu döyüş meydanını gəzdiyim zaman ordumuzun qazandığı zəfərin böyüklüyü, buna qarşılıq düşmənin ordusunun məruz qoyulduğu fəlakətin qorxuncluğu məni çox duyğulandırdı. O qarşıdakı təpələrin arxasındakı bütün vadilər, bütün dərələr, bütün qorunmuş və bağlanmış yerlər, buraxılmış toplar, maşınlarla və saysız alətlər və əvadanlıqlarla və bütün bunların aralarında yığınlar meydana gətirən ölümlər, toplanıb qərarqahlarımızla göndərilən sürü-sürü əsir qarvanları, həqiqətən, bir məhşəri xatırladırdı...”

Qazi Mustafa Kamal döyüşün nəticəsini uca Türk xalqına bu sözləri ilə elan edirdi:

© 11 yanvar 1905 / Kürsü təcrübəsi üçün 5-ci Ordu 30-cu Süvari Alayına.

“Böyük və əsilzadə Türk Milləti, Qərb cəbhəsində 22 avqust 1922-ci ildə başlayan hücum hərəkətimiz, Afyonkarahisar, Altıntaş, Dumlupınar arasında böyük meydan müharibəsi halında, beş gün, beş gecə davam etdi.

TBMM ordularının igidliyi şiddət və sürəti Allahın köməyinə səbəb oldu. Mərhəmətsiz və qürurlu düşmən ordusunun əsas hissəsi dəhşətli şəkildə yox edildi. Təşkilat və təchizat kimi gələcək və zəfərləri və adı tək millətimizin ağından, əzəli və əbədi imanından meydana gələn ordularımızı fədakarlıqlara layiq olaraq sizə təqdim edirəm.

Ən böyük komandirindən ən gənc üzvünə qədər ordumuza hakim olan fikir, millətin göstərdiyi vəzifə üçün şəhid olmaqdır. Millətimizin quruluşundakı qüdrət və ideali üç il əvvəl iş yoldaşlarımla ifadə etməyə başlayaraq, dözülməz müşküllük içində davam edən mübarizələrimizin nəticələri artıq meydandadır.

Millətimizin rəy və idarəsinə əsaslanan hər işin nəticəsi millət üçün xeyir və salamatlıq olduğu sabit gələcəyə əmindir. Və söz verilən zəfəri ordularımızın əldə etməsi şübhəsizdir.”

● 30 aprel 1919 / Hərbi və mülki səlahiyyətlərlə, 9-cu Ordu Qüvvələri Müfəttişliyinə (15 iyun 1919-dan sonrakı adı 3-cü).

Böyük zəfəri, əvvəlcə Mudanya konfransı (3 oktyabr 1922), sonra da Lozanna konfransı (20 yanvar 1922) izləyirdi. 11 oktyabr 1922-ci ildə “Mudanya sülh müqaviləsi” İsmət Paşanın başçılığındakı Türk heyəti ilə, İngiltərə (general Harrington), Fransa (general Chappy) və İtaliya (general Mobelli) nümayəndələri arasında imzalandı. Razılaşmanın imzalanmasından sonra 16 oktyabr 1922-ci ildə “New York Times” qəzeti bunları yazdı:

*“Kiçik və sonsuza qədər uzanmış kimi görünən torpaq yolun sonundakı Mudanya qəsəbəsinə sülh müqaviləsini Türk nümayəndəsi İsmət Paşaya diktə etdirməyə gələn müttəfiq qüvvələrinin nümayəndələri, İsmət Paşa tərəfindən özlərinə diktə etdirilən müqaviləni imzaladıqdan sonra sahilə onları gözləyən gəmilərinə Türk ordusunun çaldığı hərəkətli bir marş müşayiətində minirdilər.”*⁴⁹

Mustafa Kamal cəsür əsgər idi

Mustafa Kamal cəsür və çevik idi; məqsədəuyğun qərarlar alan və heç bir çətinlik qarşısında qorxmayan, çox qərarlı əsgər idi. Döyüş meydanlarında hərəkətləri və danışığı onun bu üstün xüsusiyyətlərini sübut edir. Bu güclü xarakteri onunla birlikdə döyüşən və onu yaxından tanıyan insanlar üzərində çox böyük təsir meydana gətirirdi. Üstəlik, onunla tanış olan xarici siyasətçi və jurnalistlər ona heyran qalırdılar.

Onun cəsarətini izah etmək üçün minlərlə xatirə anlatmaq və minlərlə nümunə vermək mümkündür. Ancaq aşağıda göstərəcəyimiz bir neçə nümunə bu cəsarətin ölçülərini anlamaq üçün kifayətdir:

“Mustafa Kamal həmişə atəş altında gəzirdi. Əsgərlərin məruz qaldığı hər cür təhlükəni paylaşdığı və ətrafında yüzlərlə insan öldüyü halda, ona bir şey olmurdu. Bir dəfə yeni qazılan sipərin qarşısında oturarkən İngilis topu onlara tərəf atəş açdı. Top mənzilini tapmağa çalışarkən güllələr də gəldikçə yaxınlaşırdı. Vurulması riyazi dəqiqlik ifadə edirdi. Yanındakılar sipərə girməsi üçün yalvarmağa başladılar. O; “Xeyr”, deyə etiraz edirdi, “Sipərdə gizlənsəm, əsgərlərimə pis nümunə olaram...” Geridə, sipərdə olanlar qorxu və heyrətlə onu seyr edərkən, o siqaretini yandırmış, heç nə yoxmuş kimi sakit-sakit danışdı. Düşmən topçusu mənzili bir az daha yaxınlaşdırdı. Partlayan qəlpə yağışı altında üstü-başı toz içində qaldığı halda, Mustafa Kamala bir şey olmamışdı.”⁵⁰

IV FƏSİL

Atatürkün uzaqqörənliyi

hərbi-siyasi

dahiliyi

və

Hərbi dahiliyi ilə yanaşı Mustafa Kamal Atatürkün bir başqa əhəmiyyətli xüsusiyyəti dünya siyasətinə vəqif lider olması idi. Dünya üzərindəki siyasi hadisələri çox yaxından izləyir və hər mövzuda çox məqsəduyğun təhlillər edirdi. Siyasi mövzulardakı uzaqqörənliyi, bu irəli fikirliliyi aydın şəkildə ortaya qoyur. Vəfatının üzərindən 60 ildən çox zaman keçməsinə baxmayaraq, uzaqqörən fikirlərinin bir-bir reallaşması bu baxımdan çox əhəmiyyətlidir. Atatürk ilə amerikan generalı Mac Arthur arasında keçən bir görüş bu mövzuya verilə biləcək ən yaxşı nümunələrdən biridir:

Son hərbin qəhrəmanı və Yaponiya fatehi General MacArthur 1932-ci ildə Türkiyəni ziyarət etmişdi. Bu vəsilə ilə Türkiyənin lideri və islahatçısı Atatürk ilə tanış olma fürsəti əldə etmişdi. Hər iki böyük əsgər qarşılaşanda bir-birlərinə qarşı böyük yaxınlıq duyduqlar. İsti atmosfer və səmimiyyət içində davam edən bu uyğun görüş əsnasında; dünya mövzularına toxundular; həm ümid, həm qorxu ilə gələcək haqqındakı düşüncələrini ifadə etdilər.

Atatürk bu görüşdə Mac Arthurun Avropanın vəziyyəti mövzusunda sualını belə cavablandırmışdı:

“Versal müqaviləsi I Dünya müharibəsinin səbəblərindən heç birini qaldırmamışdır. Əksinə, dünənin başlıca düşmənləri arasındakı uçurumu tamamilə dərinləşdirmişdir. Qaliblər məğlub olanlara sülh şərtlərini zorla təsdiqlədikdən bu ölkələrin etnik, geosiyasi və iqtisadi xüsusiyyətlərini görməmiş, yalnız düşmənləlik duyğuları ilə cəhd ediblər. Beləliklə, bu gün içində olduğumuz sülh dövrü yalnız “silahları buraxma” olmuşdur. Əgər siz amerikalılar Avropa işləriylə məşğul olmaqdan imtina etməsəydiniz, bu “silahları buraxma” dövrü uzanar və bir gün sülh əldə edilə bilərdi.

Məncə, dünən olduğu kimi, sabah da Avropanın gələcəyi, Almanıyanın davranışlarına bağlı görünür. Böyük dinamizmə sahib olan 70 milyonluq çalışqan və intizamlı bir millət özlərini milli ehtiraslarını qamçılayacaq bir siyasi axına qapdırsa, Versal müqaviləsini ortadan qaldıracaq.”

Atatürk “Almanıyanın çox qısa müddətdə, İngiltərə və Rusiya xaricində bütün Avropanı suverenliyi altına alacaq gücdə ordu qura biləcəyini, döyüşün ən gec 1940-1945-ci illərdə başlayacağını, Fransanın güclü ordu qurma qabiliyyətini itirdiyini və İngiltərənin adalarını qorumaq üçün Fransaya güvənə bilməyəcəyini”⁵² söyləmiş; bu təxminlər, sonrakı illərdə eynilə reallaşmışdır.

Atatürkün İtaliya mövzusunda fikri isə belədir :

“İtaliya Mussolininin rəhbərliyində unudulmayacaq mərhələlər keçmişdir. Əgər Mussolini gələcəkdəki müharibədən kənar qala bilmək başarısını göstərə bilsə, sülh masasına güclü dövlət olaraq otura bilər. Amma qorxuram ki, İtalyanın bugünkü lideri Sezar rolunu oynamaqdan əl çəkə bilməyəcək. Bu da İtalyanın hərbi gücü olmadığını dərhal ortaya çıxaracaq.”

Atatürkün İtaliya mövzusunda bu təxmini də doğru çıxmış, Mussolininin ordusunun heç də güclü olmadığı II Dünya müharibəsinin ilk illərində açıqca ortaya çıxmışdır.

Atatürk general MacArthur ilə etdiyi görüşdə Amerikanın keçən müharibədə olduğu kimi tərəfsiz qala bilməyəcəyini və döyüşə qatılması ilə Almanıyanın məğlub olacağını da ifadə etmiş; Sovet və Yapon təhlükələrinə diqqət çəkərək, sözlərini belə davam etmişdir:

“Avropada çıxacaq müharibəni qazanan nə İngiltərə, nə Fransa, nə də Almaniya olacaq. Müharibəni bolşevik Rusiyası qazanacaq. Rusiyanın yaxın qonşusu və onlarla ən çox savaşmış bir xalq olaraq biz türklər oradakı hadisələri yaxından izləyirik. Təhlükəni aydın şəkildə görürük. Oyanan şərq xalqlarının duyğularından çox gözəl istifadə edən, onlara nəvaziş göstərən və kənlərini dilə gətirən bolşeviklər təkcə Avropaya deyil, Asiyaya da göz dağı verən bir güc halına gəlir.

Avropa dövlət adamları başlıca anlaşılmazlıq mövzularını hər cür eqoistlikdən uzaq, yalnız ümumi mənfəətlər üçün ələ almazlarsa, qorxuram ki, fəlakətin qarşısı alına bilməyəcək. Avropanın problemi artıq İngiltərə, Fransa və Almaniya arasındakı anlaşılmazlıq deyil.

Bu gün Avropanın şərqində bütün sivilizasiyanı, üstəlik, insanlığı təhdid edən yeni bir güc meydana çıxmışdır. Bütün maddi və mənəvi imkanlarını topla, bir dünya inqilabı üçün səfərbər edən bu qorxunc güc, üstəlik, Avropa və amerikalıların bilmədikləri yeni siyasi üsullar tətbiq edir və əleyhinə olanların ən kiçik səhvlərindən belə faydalanır. Məncə, Avropada çıxacaq bir müharibə, dərhal Asiyaya sıçrayacaq və Yaponiya, Asiya üzərindəki arzuları üçün lazımsız qəhrəmanlıqlara cəhd edəcək.”⁵³

II Dünya müharibəsi Atatürkün 1932-ci ildəki bu analizinə görə baş vermiş; Avropadakı müharibənin ən böyük qalibi, Almanıyanın məğlubiyyətində böyük pay sahibi olan Sovet Rusiyası olmuşdur. Sovet Rusiyası müharibənin ardından bütün Şərqi Avropa və Orta Asiya üzərində hakimiyyət qurmuşdur. Yaponiya isə Atatürkün nəzərdə tutduğu kimi “Asiya üzərindəki

arzuları üçün lazımsız qəhrəmanlıqlara cəhd etmiş”, Çini işğal etmiş, ardından Sakit okeana uzanmağa çalışmışdır.

Yuxarıda vurğuladığımız bu sözləri, Türk millətinə müasir Türkiyə cümhuriyyətini hədiyyə edən Mustafa Kamal Atatürkün dünyadakı siyasi hadisələri çox yaxından izləyən və məqsədəuyğun təhlillər edə bilən böyük bir dövlət adamı olduğunu ortaya qoyur.

Atatürk Almanıyanın və İtalyanın II Dünya müharibəsindəki rolunu Rusiyanın qazanacağı gücü doğru bir şəkildə təxmin etmiş; tədbir alınmazsa, döyüşün qaçınılmaz olacağını ortaya qoymuşdur.

Atatürkün Türkiyəyə və dünyaya bağlı qiymətləndirmələri həmişə doğru çıxmışdır. “İnqilab tarixi və sosiologiya baxımından Atatürk” adlı əsərdə Atatürkün bu tərəfi belə izah edilir:

“...Birinci dünya müharibəsini məğlub olacağımız, ikinci dünya müharibəsinin çıxacağı kral Edwardın madam Simpson üçün taxtından ayrılacağı, Mussolininin xalqı tərəfindən daş-qalaq ediləcəyi, ikinci dünya müharibəsində Rumıniyanın taleyi Hatay mövzusunda Fransanın mövqeyi həmişə doğru təxmin etdiyi hadisələrdir... Xüsusilə, beynəlxalq əlaqələrdə diqqətə çarpan bu uzaqqörənlik 1935-ci ildə Gladys Bakərin dilindən çıxan bu əhvalatda yaxşıca vurğulanar:

*“Müharibə olacağı təqdirdə Amerika tərəfsizlik siyasətini qoruya biləcəkmə?”
“İmkən yoxdur” dedi. “İmkən yoxdur. Əgər müharibə baş verərsə, Amerikanın millətlər birliyində işğal etdiyi yüksək vəziyyəti hər halda təsirli olacaq. Coğrafi vəziyyətləri nə olursa olsun, millətlər bir-birlərinə bir çox bağlarla bağlıdırlar.”⁵⁴*

Atatürk Qurtuluş savaşı əsnasında etdiyi təxminlərlə də, uzaqgörənliyini və üstün hərbi məlumatını ortaya qoyurdu. Yunis Nadinin söylədiyi aşağıdakı hadisə düşməni nə qədər yaxşı tanıdığını bizə izah edir:

“Sakarya müharibəsindən sonra idi. Erkan-ı hərbi zabiti cəbhədən alınan məlumatı baş komandir Müşir Qazi Mustafa Kamala oxuyurdu. Məlumat bəyanında cəbhə komandirlərindən birinin Seyit Qazi və ya Dökərin bilmirəm nə qədər Şərq və ya Şimalında bir düşmən dəstəsi görüldüyündən bəhs edirdi. Paşa qaşqabağını tökərək “Xeyr, orada düşmən dəstəsi ola bilməz və yoxdur. Yazın, yaxşı baxsınlar!” dedi. Erkanı hərbi zabiti getdikdən sonra orada daha iki saat qaldı. Biz günorta yeməyi yeyərkən zabit təkrar gəldi. “Xəbər aldım, həqiqətən, orada düşmən dəstəsi yox imiş, əfəndim” dedi. Cəbhədəki komandir gözlə görülən bir düşmən dəstəsindən bəhs edərkən, Qazi Paşa altı yüz kilometr uzaqdan orada düşmən dəstəsi olmadığını görür və xəbərdarlıq edirdi.”⁵⁵

V FƏSİL

Atatürk, Türk ordusu və Türk milləti üçün nə dedilər?

“Atatürk bir əsgər olaraq, amansız və hətta bəzi zamanlarında ümitsiz görünən bir mübarizədən qalib çıxmış və sonra da dövlət məsuliyyətini boynuna götürmüşdür. 29 oktyabr 1923-cü ildə Türkiyə cümhuriyyətinin elan edilməsi onun diplomatik dahiliyyəsinin əsəridir. Türk dövlətinin demokratik inkişafına maneə törədən, keçmişdən qalma bəzi ənənə və adətlərin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi lazım idi. O cəsur və əzimli ideallara sahib idi, qorxmaq bilməyən bir yaradıcılıqla əsərlərini reallaşdırmağa başladı... Atatürk almanlarla ənənəvi, səmimi və qarşılıqlı güvənə əsaslanan əlaqələr qurmuş və davam etdirmişdir.”⁵⁶

Ludwig ERHARD

Qərbi Almanıyanın dövlət başçısı

“Türk milli ordusu güclü və təsirlidir. İngiltərə hökuməti bunu qavraya bilmir. Yeni Türkiyə doğulmuşdur. Bu da hələ İngiltərəyə aydın deyil. Türkiyə Avropa xaricinə, Anadoluya itələməyə çalışmaq dəlilikdir!”⁵⁷

İngilis General Townshend

27 iyul 1922-ci il

“Mustafa Kamal bəy məsuliyyət almaqdan qorxmayan, doğuşdan bir rəhbər idi. 25 aprelə 19-cu diviziyası ilə özbaşına düşməyə hücum etməyə qərar verdi. Onu sahilə sürdü və üç ay boyunca ona edilən çətin hücumlara inadkər və sarsılmaz şəkildə dirəndi. Onun əzminə tam güvənə bilərəm.”

Liman Von SANDERS

Alman generalı

“Milli Qəhrəman Atatürk məmləkətini qurtarmağı və milli gələcəyin təməllərini qoymağı bacardı. Məmləkətini görüşlərlə və Cenevrə metodları ilə qurtara bilməyəcəyinə inanaraq mübarizə yolunu seçdi. Bunda təkpəlad iradə və güc müvəffəqiyyəti ola bilərdi. Məmləkət içindəki əsəri heç də az heyranlığa layiq deyil. Almaniya Atatürkün əsərinə və mübarizəsinə heyrandır. Onda tarixi əsəri, azadlığı sevən bütün millətlər üçün bir simvol olaraq qalacaq qüdrətli bir şəxsiyyət görür.”

Berlin, Alman agentliyi

“Atatürk yeni Türkiyənin yaradıcısı olduğu qədər, xalqının təlimatçısı və yetişdiricisi olmuşdur. Atatürk, şəxsiyyətinin gücü ilə millətləri daxildən və xaricdən dəyişdirən müharibə rəhbərləri arasında xüsusi yer tutacaq. O, yeni Türkiyənin yaradıcısı və qurucusu olmuşdur. Yaxın Şərqi indiki çöhrəsini bu adam təsbit etdi.”

Alman Germania qəzeti

“Onun tarixi böyüklüyü əsəri olan yeni Türkiyəyə baxılaraq bu gündən ölçülə bilər. Polad kimi əzm və səyi, uzağı görən ağıl və hikmətlə birləşmiş bu həqiqi xalq öndəri və dövlət adamı; Anadolu dağlarının ən uzaq və kimsəsiz nöqtəsindən kəndlərə belə başqa bir ruh aşılamışdır.”

Alman Illustrierte jurnalı

“Atatürkün həyatı və Türk millətinin yenidən oyanış və dirçəlişi Türk millətinin ruhunun ilk evini hələ iyirminci əsrdə qurmadığı qənaətini göstərir. Kamal Atatürk ilə yüzlərlə əsrin dərinliyindən qəhrəman bir ruh aydınlığa yüksəlir və bu ruh, dünyanın əsarətə düşmüş hissələrindəki millətlərə azadlıq və qurtuluş yolunu göstərir. Onun mahiyyəti Nil sahillərindən köhnə Çin dənizlərinə qədər uzanan bir əfsanə olmuşdur. Bununla birlikdə, o yenə millətinin ortasındadır. Yetkin və ağıllı zəkasıyla, münəvvər və əbədi gəncliyin yorulmaq bilməyən qüdrət və ciddiliyinə məzhər olan, o, öz milləti və bəşəriyyət ələmi üçün bəslədiyi sevgi ilə, bir dahinin nələr yaratdığına dair dünyaya çox həyəcanlı bir səhnə seyr etdirir.

Mustafa Kamal üzülmüş, silahı əlindən alınmış millətlə əl-ələ verərək tarixdə yeni dövr açmaq üçün mübarizəyə atıldı və mübarizəsində, ruh qüdrətinin dünya üzündəki bütün silahlardan üstün olduğunu isbat etdi.

Mustafa Kamalı yüksək komandirlərin çoxundan üstün edən xüsusiyyəti, ölümü kiçik hesab etmək və igidlik göstərmək baxımından əsgərlərinə ən böyük nümunə olmasıdır.”⁵⁸

Professor Herbert MELZIG,

Alman tarixçisi

“Atatürk bu əsrin böyük insanlarından birinin tarixi müvəffəqiyyətlərini, Türk xalqına ilham verən liderliyini, müasir dünyanın uzaqgörən anlayışını və bir hərbi lider olaraq qüdrət və yüksək cəsarətini xatırladır.

Tənəzzüldə olan bir imperatorluqdan azad Türkiyənin doğulması, yeni Türkiyənin azadlıq və müstəqilliyini şərəfli bir şəkildə elan və o zamandan bəri qoruması, Atatürkün Türk xalqının işidir. Şübhəsiz ki, Türkiyədə girdiyi dərin və geniş islahatlar qədər bir kütlənin ona olan etibarını daha müvəffəqiyyətlə göstərən bir nümunə yoxdur.”⁵⁹

John F. KENNEDY,

ABŞ başçısı, 10 noyabr 1963-cü il

“Hərbiçi-dövlət adamı, çağımızın ən böyük liderlərindən biri idi. O Türkiyənin, dünyanın ən inkişaf etmiş dövlətləri arasında layiq olduğu yeri almasını təmin etmişdir. Həmçinin o, türklərə bir millətin böyüklüyünün təməl daşını təşkil edən, ona güvənmə və əsaslanma duyğusunu vermişdir. Mən, Atatürkün sadıq dostlarından biri olmaqla böyük iftixar duyuram.”

General MacARTHUR

“Kamal haqqında aldığım məlumat çox yenidir. Bu mövzuda məlumatlarımı onu çox yaxşı tanıyan birindən əldən etdim. Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı hökumətinin tanınması haqqında Sovet Rusiyasının xarici işlər naziri Litvinov ilə görüşərkən, onun fikrinə görə bütün Avropanın ən qiymətli və ən çox diqqətə dəyər dövlət adamının kim olduğunu soruşdum. Mənə verdiyi cavabda: Avropanın ən qiymətli dövlət adamının bu gün Avropada yaşamadığını, bunun Türkiyə Cümhuriyyətinin başçısı Mustafa Kamal olduğunu söylədi.

Franklin D. Rooseveltin bu sözlərinə qarşı, Disraelinin İngiltərəni idarə etdiyi zamandan bəri Avropada o irqdən gəlmiş bütün dövlət adamları içində ən məharətli olan Litvinov tərəfindən deyilmiş bu müəliənin çox qiymətli olduğunu bəyan etdim.”60

Roosevelt, Franklin D.

ABŞ-ın dövlət başçısı, 1928

*“Kamal Atatürkün çağımızın yetişdirdiyi ən böyük dövlət adamlarından biri olduğu haqqında ən kiçik şübhəm yoxdur. Mənim ölkəmin ən böyük adamlarından biri olan Winston Churchill, “Atatürkü I Dünya müharibəsi və sonrasının ən böyük dörd-beş simasından biri” adlandırır. Churchill ondan “Türk millətinin öndəri, böyük əsgər olaraq döyüşçü şahzadə” deyə danışmışdı. Həqiqət də budur. Atatürk hər şeydən əvvəl, böyük əsgər idi; lakin zamanla böyük dövlət adamı oldu. Tarixin bizə izah etdiyi bir çox böyük əsgərlər və böyük dövlət adamlarının yanında, bu iki xasiyyəti özündə ehtiva edən çox az sayda insan vardır və Atatürk bu nadir şəxslərdəndir. O böyük hərbiçi-dövlət adamıdır. Atatürk bir tərəfdən döyüş insanı, digər yandan da sülh insanıdır. İçindəki böyük hərbi dahilik millətini tənəzzüldən qurtarmış və yenə içindəki dövlət adamı xüsusiyyəti, həyatına işıq saçdığı millətinin yenidən doğmasını təmin etmişdir. Bu böyük müvəffəqiyyət, insanlarda az rast gəlinən qabiliyyətlərin əsəridir.”*⁶¹

*“Mustafa Kamal, sonrakı adıyla Kamal Atatürk, iyirminci əsrin ilk yarısını fəvqəladə şəxsiyyəti ilə təsir etmiş böyük əsgər və dövlət adamı idi. Onu çağının diktatorlarından ayıran iki əhəmiyyətli məqam vardı: Xarici siyasəti, sərhədləri genişlətmək yerinə daraltmaq əsasına; daxili siyasəti isə öz ölümündən sonra da ayaqda qala biləcək bir siyasi sistem qurmaq düşüncəsinə əsaslanırdı. Bu ruhla məmləkətini yenidən canlandırmağı və çökmüş, dağınıq Osmanlı imperiyasından yeni, təmiz bir Türkiyə Cümhuriyyəti yaratmağı bacara bildi.”*⁶²

Lord Kinross,

ingilis yazıçı və jurnalist

*“Mustafa Kamala inadkär demək asandır. Amma Türkiyənin yerində İngiltərəni fərz edin, belə insan inadkär deyil, həqiqi vətənpərvərdir. Vətəni uğrunda döyüşən, onun bölünməsini və bir imperiyası nə qurmağa, nə də idarə etməyə gücü çatan bu miskin yunanlılara verilməsini qəbul etməyən bir vətənpərvər.”*⁶³

Lord Derby,

İngilis dövlət adamı

“Mustafa Kamal həzrətləri hər şeydən əvvəl tam mənasıyla döyüşçü komandır, mətin, geniş simalı, dərin düşüncəli, sərt və canlı sözlü bir şəxsdir...”

General Charles Sherrill

● 5 fevral 1923. Baş komandan Qazi Mustafa Kamal Paşa və xanımı Lətifə xanım İzmirdən Axısaraya gedərkən uğradıqları bir stansiyada xalqla birlikdə...

ABŞ-Ankaranın sabiq səfiri

“Unudulmamalıdır ki Kamal, Dumlupınarda parlaq bir strategiya qabiliyyəti göstərmiş və düşməndən çox az olan Türkcüvvələrindən lazımınca faydalana bilmişdir.

Dünya üzərində işğal orduları, yunanlıların məruz qaldıqları böyük təxribat kimi məğlubiyyətlə çox az qarşılaşmışdır.”⁶⁴

General Charles Sherrill

ABŞ-Ankaranın sabiq səfiri

“Ankarada olduğum zaman günəşə baxar, lakin bu günəşi üfüqdə deyil, Çankayada görərdim. Səmimiyyətlə deyə bilərdim ki, həqiqi günəş Çankayadakı günəş idi. Atatürkü itirmək dünya üçün böyük itkidir. Onun yüksək dahilik və əzimli xarakterinə qarşı böyük heyranlıq bəsləyən Belçika kralı, bu duyğularını göstərmək üçün mənim Böyük Öünün cənazə tədbirində olmağımı əmr etdi.

Bütün belçikalılar yasınıza səmimiliklə qatılırlar. Mebusan Məclisində Atatürkün xatirəsini xatırlamaq üçün edilən nümayiş bunun bir dəlilidir.”⁶⁵

De RAYMOND

Belçikanın sabiq Ankara səfiri

“Böyük əsgər, cəsarətli islahatçı və müstəsna dövlət adamı “Atatürk” adını haqlı daşıyan insan artıq yaşayanlar arasında deyil. Yeni Türkiyənin tarixi son on beş il içində onun adı ilə bağlıdır. O, Osmanlı imperiyasının ən təhlükəli zamanında siyasi səhnədə görünərək məmləkətin enerjisini canlandırmağı və milli gələcək üçün iman ilham etməyi bacarmışdır. O anda dövlətin var olması söz mövzusu idi və Türk milləti məğlub olmuşdu, ümitsizlik içində olurdu. Vəzifəsi asan deyildi. Uzun və çətin bir döyüşdən sonra Türk torpaqlarının üçdə ikisi xarici əsgərlər tərəfindən işğal edilmişdi və özü iki cəbhədə müdafiə etməyə məcbur olurdu: Xaricdə düşmənlə, daxildə Sultanla...”

Atatürk, verdiyi nümunə ilə hamısı öz fikirlərinə bağlı gənc və enerjili dövlət adamı, əsgər, idarəçi və alim yaratmışdır.”

B. PAVLOV

Bolqarıstan, Ankara səfiri

“Heç bir məmləkət, Yeni Türkiyənin Atası tərəfindən bacarılan yenilik qədər tez və o qədər dərin bir yeniləşmə görməmişdir. O, hər tərəfdə dahi əsgər, müstəsna islahatçı və yurdun qurtarıcısı kimi tanınır. Bu cür insanlar hər əsrdə bir dəfə görülər. Müasir Türkiyənin tarixi bu müstəsna dövlət adamının tarixidir.” 66

Dness qəzeti

Bolqarıstan

“Əsərini O, bir döyüşçü və bir də dövlət adamı olaraq meydana gətirmişdir. Atatürkün əsgərlik əsərini yaxşı anlamaq lazımdır: devrilmiş dövlət, təxribata məruz qalmış bir ordu, əldən düşmüş və ümitsiz bir millət!

Buna baxmayaraq Atatürk, qarşısına çıxan bütün orduları əzdikdən sonra, Lozannada 1923-cü ilin iyununda məğlub olanlara milli Türkiyə dövlətini diktə etmişdir. Atatürk, hüduqlarını çəkdiyi Türkiyənin ona əvvəlkindən daha böyük vəzifələr yükləyəcəyini qavramışdı. O, arxasında müasir bir dövlət buraxmışdır.”⁶⁷

Berlinske Tidence qəzeti

Danimarka

Atatürk şəxsiyyət və qabiliyyətin nəhəng simvolu idi, O, iyirminci əsrin ən böyük hadisəsini yaradan insan idi. Əslində yaratdığı, xəlifəni və dini yeganə güc kimi tanıyan yarı Şərq xalqının müasir, dünyəvi və milli bir dövlətə çevrilməsidir. Əslində Şərq ruhunda kök salmış simvolların atılması yeni bir həyat üçün köklü bir dəyişiklik demək idi.

Atatürkün xarici siyasəti tarixdə bir nümunə kimi qalacaq. Dostluq müqavilələri xarici borclar problemini düzəltmiş, Boğazları yenidən möhkəmləndirilmişdir, qan tökmədən Hatay problemini həll etmişdir.

Bir çox islahat arasında işçiyə yeni bir həyat standartı təmin edən Atatürk, arxasında mənəvi və maddədən öz izi üzərində gedə biləcək qüdrətlə təchiz edilmiş bir Türkiyə buraxmışdır.”

National Tidence qəzeti

Danimarka

“Tarixdə böyük diplomatın və ya məşhur komandirin həyatını oxuduğumuz zaman onun üzünü, sözünü, baxışlarını xəyal etməkdən həzz alar və öz özümüzə: “Onu görsək və tanısaq nə yaxşı olardı” deyərik,

“Bu gün Türkiyənin taleyini idarə edən böyük diplomat, böyük əsgər və böyük inqilabçı Kamal Atatürkün həyəcanlı həyatını illər keçdikdən sonra heyranlıqla öyrəndikləri zaman, heç şübhəsiz, uşaqlarımız da belə düşünəcəklər. Komandirlik etdiyi zaman qalib gələrək ölkəsinə müstəqilliyini qazandıran, dövlət başçısı sifəti ilə Cümhuriyyəti elan edib təşkil edən Atatürkün həyatı, əlbəttə ki, həyəcanlıdır.

...Lakin Kamal Atatürkün xarakterinin bir cəbhəsini göstərmək üçün bir nöqtəni xatırlatmaq istəyirəm. Bizə döyüşlərindən birini izah edirdi. Birdən-birə dayandı:

“Görürsünüz” dedi: “bir çox zəfərlər qazandım. Lakin bunların ən böyüyündən sonra belə hər axşam, döyüş meydanında ölən bütün əsgərləri düşünərək içimdə dərin bir kədər duyuram.”

Cəsarət və zəkasından başqa ürəyi bu qədər uca olan belə bir Rəhbərin, yurdu üçün möcüzələr yaratmasına təccüblənilmirmi?..”68

Corc BENNES,

Fransa, Vu qəzeti - 1938

“Kamal ortaya çıxana və önümüzə, yaşayan bu günü ölü keçmişin zəfərlərini xatırladan yeni bir Asiya çıxarana qədər Türkiyə Avropanın “Xəstə insan”ı adlandırılırdı. Bu nümunə bizə Şərqdə yeni bir həyat ümidi verdi və bu baxımdan Kamalın ruhu bizim hörmət dolu heyranlığımıza layiq olmuşdur. Öümü Türkiyə üçün olduğu qədər bütün dünya üçün də böyük itkidir. Kamal Paşanın qəhrəmanlığı yalnız döyüş meydanında deyil. Bəlkə də bir xalqın döyüşməli olduğu ən öldürücü düşmən olan şüursuz boş insanların zülmünə qarşı bezmədən döyüş apardı. Ə xalqı üçün böyük qurtarıcı idi. Bizim üçün böyük nümunə olmalıdır.”

Rabindranath,

Hind filosof

“Atatürk tək Türk millətinin deyil, azadlığı üçün döyüşən bütün millətlərin öndəri idi. Onun əmrləri altında siz müstəqilliyinizə qovuşdunuz. Biz də o yoldan gedərək azadlığımıza qovuşduq.”⁶⁹

Sucheta KRIPALANI

Hindistan parlament heyətinin başçısı

“Dövrümüzdə uzaqgörən, cəsur, siyasi, ictimai və iqtisadi islahatlarla Türkiyəni bugünkü müasir cümhuriyyət halına gətirən Kamal Atatürkdür. Eyni zamanda, bu gün Türkiyənin Avropa Ortaq bazarına girə biləcək səviyyəyə gəlməsini təmin edən müasir iqtisadiyyatın təməlini hazırlayan da yenə odur. Atatürk, şəxsiyyəti ilə, məsuliyyət duyğusu və mədəni cəsarəti ilə nümunə olmuşdur. Bu üstünlüklərin, vətəndaşlarınızın əksəriyyətində var olduğunu müşahidə edirəm. Atatürk və yoldaşları Türkiyə cümhuriyyətinin qurulmasından bu günə qədər əldə etdiyi etibarın təməlini qoymuşlar.

Kamal Atatürkün dediyi kimi, Türk milləti dayanmadan və qorxmadan sivilizasiya yolunda irəliləməyə hazır və qərarlıdır. Mən də irəliləmənin iqtisadi güc və zənginlik sahəsində də eynilə müşahidə edildiyini əlavə etmək istəyirəm.”⁷⁰

LUNS

Hollandiyanın xarici işlər naziri

“1-ci Dünya müharibəsində Gelibolu yarımadasındakı qəhrəmanlıq dastanı olan mübarizədə və Qurtuluş savaşında yüksək dahiliyi ona tam və parlaq zəfərlər qazandırmışdır.

Yüksək ruhu və əzmkarlığı sayəsində hər hansı bir komandır, əsəbləri korlayacaq çətinlikləri və bəlaları sarsılmadan sovuşdurmuşdur.”

“The Times” qəzeti

İngiltərə

“Atatürkün ölümünə bu gün həyatın xatirədən başqa bir şey olmadığı bir aləmdə böyük dövlət adamı, böyük əsgər, şərəfli şəxsiyyət kimi ağlanılır. İngiltərə əvvəlcə cəsur və əsilzadə bir düşmən, sonra da sadıq bir dost kimi tanıdığı böyük adamı salamlayır.”⁷¹

“Sunday Times” qəzeti

İngiltərə

“Çox mükəmməl idarə edilən və cəsarətli döyüşən Türk ordusuna qarşı döyüşürük.”

Hamilton,

Gelibolu yarımadasının ingilis Ali Baş Komandanı

“Tarixdə bir diviziya komandirinin üç ayrı cəbhəyə, vəziyyətə nüfuz edərək, tək bir hərbin gedişinə deyil, bir cəbhənin aqibətinə, hətta millətin taleyinə təsir edəcək bir vəziyyət yaratmasının tayı-bərabərinə çox nadir rast gəlinir.”⁷²

General Aspinal

“Atatürkün adı bizdə demək olar 50 il əvvəl parlaq bir Türk hərbi komandiri kimi bilinirdi. Sülhü təqib edərək ona böyük milli liderlər arasında tarixdəki davamlı yerini qazandıran dövlətçilik xüsusiyyətləri ilə Atatürkü tanıdıq. Bu gün Türkiyə-Qərb əlaqəsinə İngiltərə vasitəçilik edir. İngiltərə və Türkiyə eyni ümumi siyasəti tətbiq edir və müxtəlif sahələrdə faydalı əməkdaşlıq edirlər. Xoşbəxt əməkdaşlıq Atatürkün çalışmalarının nəticəsidir.

Atatürkün ölümünün 25-ci il dönümündə onu qəhrəman əsgər kimi hörmət ilə xatırlayır, müasir Türkiyənin Atasını, dövlət adamı Atatürkü təqdir və təşəkkürlə xatırlayırıq.”⁷³

Sir A. Douglas HUME

İngiltərənin baş naziri

“General Mustafa Kamalın Atatürk adı ilə adlandırılması onun Osmanlı imperiyasının birinci dünya müharibəsindəki məğlubiyyətindən sonra Türk dövlətinin qururunu qurtarmaq məqsədiylə atıldığı cürətqar döyüşdən sonra yeni Türkiyənin inkişafının Atasını olduğunu göstərir.

İyirminci əsr tarixinin Atatürkün şəxsinə əhəmiyyət verilməsi qədər təbii bir şey ola bilməz, çünki Atatürk millətinin məğlubiyyətini zəfərə, çöküşünü yüksəlməyə, geriləməsini inkişafa çevirmək yolunda dövlət vəzifəsinin onlara yüklədiyi tapşırıqları yerinə yetirmək üçün vəziyyəti ölkəsi lehinə çevirməyə hazır olan cəsur zabitlərin canlı nümunəsidir.”

Abdülssalam ARİF

İraq

“Atatürk kimi insanlar bir nəsil üçün doğulmadıqları kimi müəyyən bir dövr üçün də doğulmazlar. Onlar öndərliyi ilə əsrlərlə millətlərin tarixində hökm sürəcək insanlardır.”

Tehran qəzeti

İran

“Mustafa Kamal Atatürk, şübhəsiz ki, 20-ci əsrdə dünya müharibəsindən əvvəl yetişən ən böyük dövlət adamlarından biri, heç bir millətə nəsib olmayan cəsur və böyük inqilabçı olmuşdur.”⁷⁵

Ben Gurion

İsrailin baş naziri (1963)

“Böyük adamlar qurşaqlarının başındadırlar. Türk millətinin başındakı böyük və dahi Atatürk siyasət və döyüş müdyanında qorxmayan böyük və vətənpərvər bir insan idi.

Onun ətrafında toplanan qəhrəman Məhmətciklərlə parçalanmış məmləkəti birləşdirdi və ümidlə yaşayan millətə möcüzələri ilə zəfərlər qazandırdı.

Qəhrəman Atatürk millətlərin qurtulması üçün özünü həsr etmiş qurtarıcıların və onları islah edən şəxslər və milliyyətçi adamların bir simvolu kimi daim yaşayacaq.”⁷⁶

KERAMA

Livanın baş naziri, 10 noyabr 1963

“Üstün iradəsi, tükənməz cəsarəti və misilsiz sensasiya ilə rəqiblərini məğlub etdi. Fəzilət və ciddiliyi üç ildə məmləkətinə hərbi, eyni zamanda tam və qane edici siyasi zəfər qazandırdı.”⁷⁷

F. Perrone De San Martino

İtalyan yazıçı

“...Açıqlanmayacaq və yalanlanmayacaq şey; müqavimət göstərmə fikrinin Türkiyənin daha yaxşı gələcəyə layiq olduğu anlayışının, güclü və dostlarının hörmət göstərdiyi, düşmənlərinin də qorxduğu Türkiyənin, keçmişdən qalma hər şeylə bağını qoparmış Türkiyənin qurulması fikrinin Mustafa Kamalın ruhunda doğrulduğu, onun zəkası ilə işləndiyi və onun əlləri ilə reallaşdırıldığıdır.”⁷⁸

Tomas Vaidis

Yunan filosof

“Kamal Atatürk, sadəcə bu əsrin ən böyük adamlarından biri deyil. Biz Pakistanda onu gəlmiş-keçmiş bütün çağların ən böyük adamlarından biri kimi görürük. Hərbi dahilik, doğuşdan lider və böyük vətənpərvər olan Kamal Atatürk məmləkətinizi yenidən böyüklük yoluna qoydu. O təkcə sizin millətinizin sevimli lideri deyildi. Dünyadakı bütün müsəlmanlar gözlərini sevgi və heyranlıq hissləriylə ona çevirmişdilər. O, müsəlman dünyasında yenidən siyasi oyaniş cəhətdən irəliyə doğru cəsur bir addım atan bir ovuc insandan biri idi.”⁷⁹

Əyyub XAN

Pakistanın dövlət başçısı, 10 noyabr 1938

“Sultanları qovan, orduları tarı mar edən, Çanaqqala qəhrəmanı, Sakaryanın yaradıcısı Mustafa Kamal öldü. Türkiyəni ən qüvvətli dövlətlər səviyyəsinə qaldıran; vətəni qöləlikdən azadlığa, alçalmaqdan şərəfə aparan Atatürk öldü. Zülmün ən böyük düşməni öldü. Qəlbimiz bu böyük acı qarşısında titrəyir.”⁸⁰

Əbabil qəzeti

Beyrut, 1938

“Müasir dövlət adamları arasında, yeni Türkiyənin rəhbəri yüksək bir yer tutur. Vəzifəsi Türk tarixində ən nəzakətli olanlardan biri olmaq idi və bunu layiqli şəkildə bacarmağa müvəffəq oldu. Bu heyratverici müvəffəqiyyət, mübarizələr ilə poladlaşmış xarakter və sarsılmaz iradəsi sayəsində mümkün olmuşdur. Öümü Türkiyənin sarsılması demək olmayacaq, çünki bütün gənc nəsil, rəhbəri tərəfindən çəkilən yolu iman və şövqlə təqib edir.”⁸¹

“Ujmagyar” qəzeti

Budapeşt, 1938

Millətimiz Qazinin ölməz əsəri üçün ən böyük heyranlığı onun sayəsində, döyüş meydanlarında, böyük əsgər olduğunu təsbit etdikdən sonra hər şeyin tamamilə itdiyi zənn edildiyi bir anda, millətindən ümidini kəsməyi və məğlubiyyəti qəbul etməyi şiddətlə rədd edən, Allahın seçdiyi böyük insanı xatırlayırıq. O, gücləri birləşdirməyi, qırılmış cəsarətləri yüksəltməyi bilmiş və taleyi məcbur edərək, milli ölkənin bütövlüyünü təkrar qurmuş və məmləkətinin müstəqillik və suverenliyini qazanmasını bacarmışdır. Atatürk, ölümü əsirliyə seçən bir millətin nələr edə biləcəyini heyranlıqlar içində olan dünyaya göstərmişdir. Bu nümunə unudulmayacaq.

Biz məmləkətin suverenliyinin memarı kimi Atatürkə parçalanmaq yolunda olan bir imperiyanın xarabalığı üstündə heyranlıq duyuruq.

Onun ölməz əsəri, suverenliyini əldə etmiş millətlərin talelərinə hökm edənlər üçün aydın nümunə və ilham qaynağı olaraq qalacaq.”⁸²

Həbib BURGIBA

© Xalidə Edip Qazi Mustafa Kamal Paşa ilə Gəbzə stansiyasında (17 yanvar 1923)

Tunisin dövlət başçısı

“Atatürk yeni Türkiyəni qılınıcılı ilə yaratmış və dahiliyyə ilə təşkil etmişdir. Onun yaradıcı ruhunun və atəşli vətənpərvərliyinin hərəkətə keçmədiyi heç bir sahə yoxdur. Köhnə Türkiyənin bütün fəlakətlərinin qaynağı Osmanlı dövlətinin daxili işlərinə xarici dövlətlərin qarışmaları olduğunu anlayan ilk adam olmuşdur. Atatürk, Türkiyəni kəşilməyə və bölünməyə məruz qalmaqdan qurtarmışdır. Müasir Türkiyə həm öz yaxınında, həm də bütün Avropada bir çox dostlara sahibdir. Bütün dünyanın təqdirini qazanan və Türkiyənin həyatının ən şərəfli dövrünü təşkil edən islahat, siyasi, iqtisadi, sosial, intellektual, dini... istisnasız bütün sahələri əhatə edir.

Bu tənziqləmənin tarixi 1923-cü ilə təsadüf edir. Yəni Lozanna müqaviləsinin imzalandığı tarixdir. Bu müqavilə digər dövlətlərdən əvvəl, Türkiyəyə 150 ildən bəri ənənəvi dostluqlarla bağlı olduğu Polşa qəbul etmişdir. Milli qürur duyğusuna sahib Türk millətinin atası olan Atatürk, sarsılmaz bir eşqlə qucaqlamasında heyrlənəcək heç bir şey yoxdur. Yeni Türkiyə beynəlxalq siyasətdə hesaba qatılmalı olan bir işçi olmuşdur. Türkiyənin müasirləşmə və yeniləşmə hərəkəti davam edir. Osmanlıların “Xəstə adam”ı yaxşılaşmışdır. İrəliləməsi və enerjisi yerindədir. Atatürk bunu etməklə həqiqətən, bir möcüzə göstərmişdir.”⁸³

“Gazeta Polska” qəzeti

Varşova, 1938

“Atatürkün dahiliyyə, tarixdə Türk millətinin daşdığı ruhun və fəzilətin ən yüksək nümunələrindən birini təşkil edəcəkdir.”

Branko Aczemoviç

Yuqoslaviya səfiri

“Tarix silinməz hərflərlə bu dövlət adamın adına layiq olacaq. Atatürk bir xalq adamıdır. Qırılmaz əzmi, iti zəkası və qüdrəti onu məğlub etdiyi alın yazısının önünə gətirmiş, beləliklə, yeni Türkiyənin yaradıcısı olmuşdur.”

“Politika” qəzeti

Yuqoslaviya

“Türk millətinin azadlıq və Türkiyənin milli inkişafı üçün çətin mübarizələrə adı qarışan Kamal Atatürkü ölkəmiz çox yaxşı tanıyır.

Atatürk Türk millətini təhrikedici qüvvələrə, imperialistlərə və silah zoru ilə Türk millətini əzərək məmləkəti böyük dövlətlərin bir müstəmləkəsi halına gətirmək istəyən güclərə qarşı döyüşə girməsi üçün oyandırmışdır. Yaxın və Orta Şərqdə ilk cümhuriyyət doğuşunu ona borcludur. Bu cümhuriyyət bir çox millətin milli azadlıq hərəkətlərinə işıq tutmuşdur. Atatürkün müqəddəs saydığı imperalizmlə mübarizəsini, tək Türk milləti deyil, digər Şərq ölkələri də təqdirlə qarşılayırdı.

Türkiyənin əsrlik geriliyindən xilas olması üçün Atatürk bir çox şey etmişdir. Reallaşdırdığı islahatlar məmləkətin iqtisadi həyatının, kənd təsərrüfatının inkişafının sürətlə irəliləməsini hədəf etmişdir. Atatürkün rəhbərliyi zamanında, Türkiyənin beynəlxalq nüfuzu yüksəlmiş və məmləkət, dünya siyasətində əhəmiyyətli rol oynamağa başlamışdır.”⁸⁵

N. S. Xruşşov

SSRİ-nin lideri, 10 noyabr 1938

“Atatürk; millətin atası, qılinc, fikir, ürək və iradə adamı idi. Millətin bu böyük övladı, eyni zamanda iyirminci əsrin ən böyük yurddaşdır.”

“Slovo” qəzeti

Bolqarıstan

“Türkiyə onun idarəsi altında Avropanın qiymətli bir üzvü oldu.”⁸⁶

“London Times” qəzeti

İngiltərə

“Bir an üçün təsəvvür edin ki: Qərb dünyasındakı intibah, reformasiya, elm və düşüncə inqilabı, Fransız inqilabı və Sənaye inqilabını Atatürk bir insan ömrünə sığdırmışdır.”

Arnold Toynbee

“Atatürk olmasaydı, bəlkə Türk Özbəkistanda olardı, amma Trakya və Anadoluda qalmazdı. 100 ildə bütün ərazi böyük coğrafiyadan sürgün edilmiş və qətl edilmiş türklərin Konya düzənliyindən sürgün edilmələri və atılmaları nə qədər davam edəcəyini düşünürsünüz? Nə Türk, nə də Türkiyə qalardı. Mustafa Kamal yalnız ölkəni qurtarmadı; Türk nəslini də qurtardı. Türk müstəqillik müharibəsində bir şey oldu və plan artıq getmədi. Yunanlılar təxribata məruz qalınca, qaçarkən hər yanı yandırdılar, yıxdılar, hər kəsi öldürdülər. Amerikan səfiri və Amerikan qaynaqları bu hadisəni təsdiqləyirlər. Yalnız qərbdə rumlar tərəfindən bir milyondan çox Türk öldürüldü, 1.2 milyonu da sürgün edildi. Çox pis əsr olmuşdu. Müsəlman ölkəsi yox edilmişdir. 1800-1922-ci illər arasında yunanlılar 950 min immiqrant, 320 min ölü verdilər. Ermənilər 910 min immiqrant və 580 min ölü verdi. Nəticə? Bu ibrət dolu portretin qarşısında kimin günahkar olduğu soruşulmalıdır. Mustafa Kamalın kənarlaşdırıldığı Konya düzənliyini göz önünə gətirin. Bir əsrdə haradan hara gəlinilib. Mən sizə deyirəm ki, Atatürk olmasaydı, Türk qalmazdı. Əsrlik tarixdə türklər haqqındakı yalanların iki qaynağı var. Missionerlər və ingilislər, təbliğat büroları vasitəsilə bu gün belə inanılan yalanlar yayırlar. Mənim söylədiklərimi bir Türk söyləsə, heç kim inanmaz. İnsanlar hər yerdə türklərə qarşı ön mühakiməlidirlər.”⁸⁷

Prof. Justin McCarty

Amerikalı tarixçi

“Ökələr müvəffəqiyyətə birləşdirici əfsanələrin köməyi ilə çatırlar. ABŞ-ın Amerikan inqilabı və Corc Vaşinqtonu, Fransız inqilabı və Fransız mədəniyyət anlayışı, ingilislərin Magna Carta ilə Krallıq ailəsi, Yunanıstanın demokratiyanın doğulduğu yer əfsanələri nümunədir. Türkiyəni birləşdirən əfsanə isə Türkiyə Cümhuriyyətinin quruluşu və Kamal Atatürkdür. Bunlarsız Türkiyə dağıla bilər... Nəticə olaraq; dünyada çox az ölkənin Atatürk kimi milli qəhrəmanı var.”⁸⁸

Nick Ludington

Robert Kollecı heyəti üzvü

Yaxınlarının və iş yoldaşlarının ağzından Atatürk

*“Mustafa Kamal Atatürk həmişə harada dayanılacağını bilmişdir. Bu onun çox heyran olduğum üstünlüklərindən biri idi. Daim irəlini düşünmək, diqqət onun məmləkət yolundakı işlərində hakim olmuşdur.”*⁸⁹

Marşal Fevzi Çakmak

*“Elə şərtlər içində Mustafa Kamalın etdiyini edə biləcəklə cəsarətdə demirəm, bəlkə ondan gözü qara olanlar vardı; əzmində demirəm, bəlkə onun qədər əzmlili olanları vardı; məlumat da demirəm, şübhəsiz, ondan daha məlumatlı olanları var idi; lakin qırx illik ömrümdə onun “liderlik dahiliyində” heç kəmi tanımadım.”*⁹⁰

Falih Rıfki Atay

“Bütün dünyaya özünü dahi olaraq qəbul etdirən bu insanın hər mövzuda dahiyənə fikirləri olacaqdı. Bu fikirləri əvvəldən bilməyə mümkün görə bilmirəm. Atatürk vəziyyətlərə görə lazımi tədbirləri almağı çox yaxşı bilən bir insan idi.

Ancaq bu vəsilə ilə xalq əfkarına bunu açıqlamaq istəyərdim; Atatürkün ən çox hirsələndiyi cümlə “Az inkişaf etmiş ölkə” cümləsi idi.”

Prof. Afet İnan

“Döyüş meydanlarının müzəffər komandiri, sülh masalarının qatı müdafiəçisi, azadlıq və müstəqillik aşiqi; demokratiya, milli suverenlik və milli hakimiyyətin qatı tərəfdarı K. ATATÜRK, elm və texnikanın aydınlığı altında müasir Türkiyəni qurmağı, Cümhuriyyəti əmanət etdiyi gəncliyə əsas hədəf olaraq göstərmişdir.”

Fethi Bolayır

“Türk istiqlal və azadlıq dastanının, həm ən böyük qəhrəmanı və həm də baş yazıçısı Atatürkdür.”

Fethi Bolayır

“Atatürk, xüsusilə, olduğu cəmiyyətdə pessimistlik duyğularını dərhal yuyan və məmləkətdə çalışmaq üçün, güclü, irəli və xoşbəxt olmaq üçün lazım olan sevinc və qüdrəti dərhal ətrafına aşılayan bir varlıqdır.”

İsmət İNÖNÜ

“Mustafa Kamal Paşa mübarizəyə atılmasaydı, bu məmləkət xilas ola bilməzdi. Anadolunun təhlükə altında olan yerlərində, Qərbdə, Şərqdə və Cənubda başlayan və bir vətənpərvər düşüncənin məhsulu olan zəif, lakin milli etiraz hərəkətləri Mustafa Kamal Paşa tərəfindən birləşdirilməsi idi, hər biri ayrı-ayrılıqda asanlıqla basdırıla bilərdi. Böyük qurtarıcı, nur içində yatsın.”

Rauf ORBAY

“Yunan orduları Ankaraya hücum etmək üçün gedirdi. Bir gün səhər erkən Millət Məclisdə toplandıq. Ondan məlumat alacaqdıq.

Bir Anadolu xəritəsi istədi, gətirdik. Qırmızı qələmlə, Sakarya arxasında geniş, uzun bir xətt çəkdi və bu xətti bizə göstərərək:

- Düşməni burada məğlub edəcəyik dedi. İnandıq, nə üçün, necə inandığımızı hələ də bilmirəm.

Bu işi üzərinə götürdü və düşməni çəkdiyi xətt üzərində məğlub etdi. O, Sakaryadan Ankaraya uşaq gülümsəməsi ilə dönmüşdü. Məğlubiyyətimizlə bitdiyi təqdirdə Türk müstəqilliyinin mütləq və mütləq sonu olacaq bir vuruşmanı fərdi səyləri ilə qazanmışdı.”

Hamdullah Suphi Tanrıöver

“Atatürk dinamik bir ruha malikdir. Ona tutulan insan olduğu yerdə qalmaz. Atatürk, inkişaf etdirici və genişlədici bir düşüncəyə sahib idi. Onun arxasından gedənlər geridə qalmazlar.

Atatürk bu gün üçün də öndərimizdir, işığımızdır, sabah üçün də.”⁹¹

Camal Gürsel

TƏKAMÜL YALANI

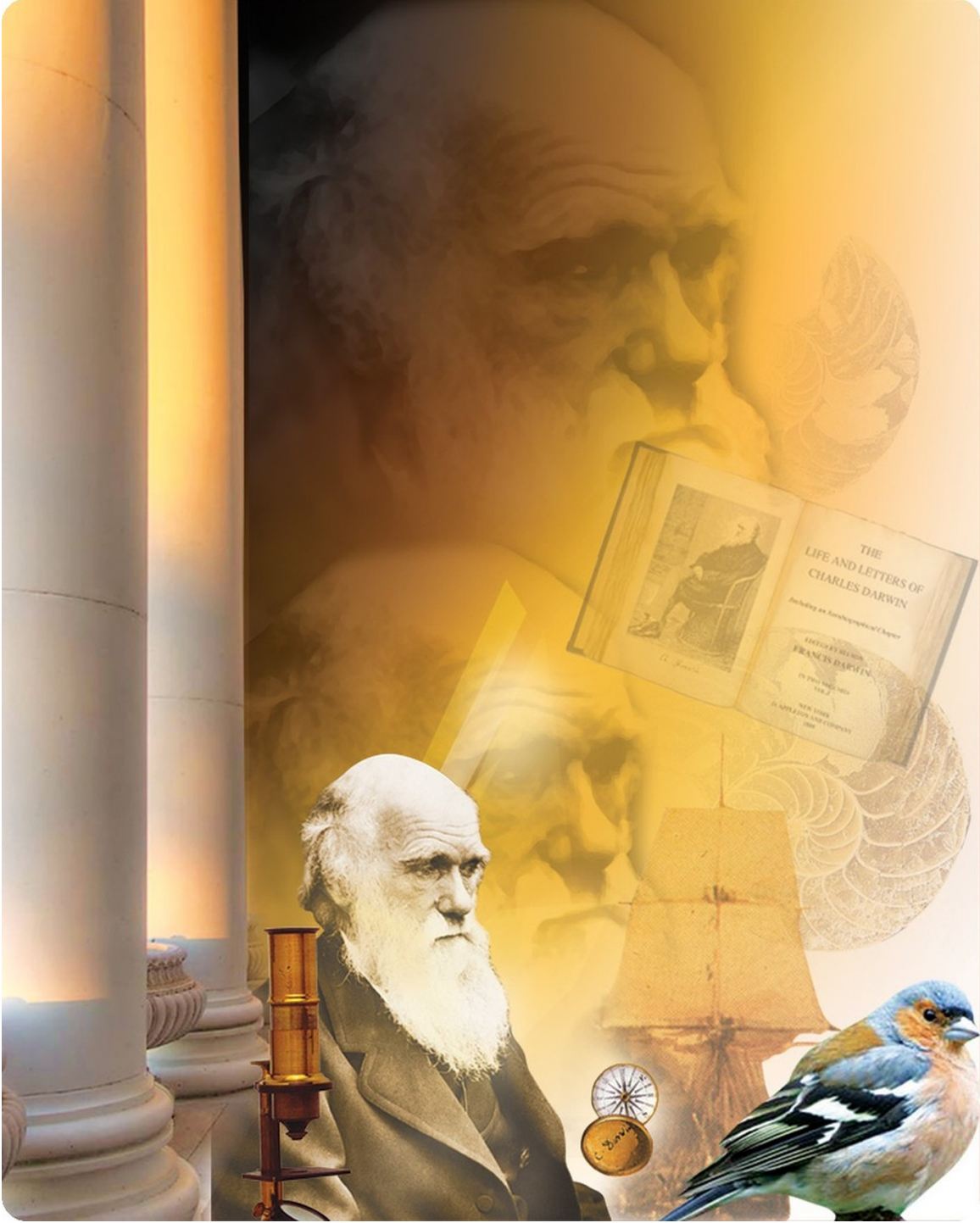
Darvinizm, yəni təkamül nəzəriyyəsi yaradılış həqiqətini inkar etmək məqsədilə irəli sürülmüş, ancaq uğursuzluqla nəticələnmiş elmdən kənar cəfəngiyatdan başqa bir şey deyil. Canlıların cansız maddələrdən təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edən bu nəzəriyyə kainatda və canlılarda çox möcüzəvi nizam olduğunun elm tərəfindən sübut edilməsi ilə və təkamül prosesinin əsla baş vermədiyini göstərən 350 milyona yaxın fosilin tapılması ilə süqut etmişdir.

Beləliklə, Allahın bütün kainatı və canlıları yaratdığı elm tərəfindən də sübut edilmişdir. Bu gün təkamül nəzəriyyəsini dirçəltmək üçün dünya səviyyəsində aparılan təbliğat sadəcə elmi həqiqətlərin təhrif olunmasına, tərəfli şərhinə, elm adı altında söylənilən yalan və saxtakarlıqlara əsaslanır.

Ancaq bu təbliğat həqiqəti gizlətmir. Təkamül nəzəriyyəsinin elm tarixində ən böyük xəta olması son 20-30 il ərzində elm dünyasında getdikcə daha ucadan dilə gətirilir. Xüsusilə 1980-ci illərdən sonra aparılan tədqiqatlar darvinist iddiaların tamamilə səhv olduğunu üzə çıxarmış və bu həqiqət bir çox elm adamı tərəfindən dilə gətirilmişdir. ABŞ-da biologiya, biokimya, paleontologiya kimi fərqli sahələrlə məşğul olan bir çox elm adamı darvinizmin əsassızlığını görür, canlıların mənşəyini artıq yaradılışla açıqlayırlar.

Təkamül nəzəriyyəsinin süqutundan və yaradılış dəlillərindən digər bir çox əsərimizdə bütün elmi təfərrüatları ilə bəhs etmişik və etməyə davam edirik. Ancaq əhəmiyyəti baxımından mövzudan burada da bəhs etməkdə fayda var.

Darvini məhv edən çətinliklər

Çarlz Darvin

Təkamül nəzəriyyəsi tarixi qədim yunanlara gedib çıxan bir təlim olmasına baxmayaraq, XIX əsrdə hərtərəfli şəkildə irəli sürüldü. Nəzəriyyəni elm dünyasının gündəminə gətirən ən mühüm irəliləyiş Çarlz Darvinin 1859-cu ildə nəşr edilən “Növlərin mənşəyi” adlı kitabı idi. Darvin bu kitabda dünyadakı müxtəlif canlı növlərini Allahın ayrı-ayrı yaratdığına qarşı çıxırdı. Darvinin fikrincə, bütün növlər ortaq əcdaddan törəmiş və zaman ərzində kiçik dəyişikliklərlə müxtəlifləşmişdilər.

Darvinin nəzəriyyəsi heç bir konkret elmi tapıntıya əsaslanmırdı; özünün də qəbul etdiyi kimi, sadəcə bir məntiq yeritmə idi. Hətta Darvin kitabındakı “Nəzəriyyənin qarşısında duran çətinliklər” başlıqlı uzun bölmədə etiraf etdiyi kimi, nəzəriyyə bir çox mühüm suala cavab verə bilmirdi.

Darvin nəzəriyyəsinin qarşısındakı çətinliklərə inkişaf edən elmin üstün gələcəyinə, yeni elmi kəşflərin nəzəriyyəsini gücləndirəcəyinə ümid edirdi. Bunu kitabında tez-tez bildirirdi. Ancaq inkişaf edən elm Darvinin ümidlərinin tam əksinə, nəzəriyyənin əsas iddialarını bir-bir əsassız qoydu.

Darvinizmin elm qarşısındakı məğlubiyyətini üç əsas başlıq altında təhlil etmək olar:

Nəzəriyyə həyatın yer üzündə ilk dəfə necə ortaya çıxdığını əsla açıqlaya bilmir.

Nəzəriyyənin irəli sürdüyü təkamül mexanizmlərinin, əslində, təkamül xarakterinə malik olduğunu göstərən heç bir elmi tapıntı yoxdur.

Fosillər təkamül nəzəriyyəsinin iddialarının tam əksini göstərir.

Bu bölmədə bu üç əsas başlığı əsaslı təhlil edəcəyik.

Keçilməz ilk pillə: Həyatın mənşəyi

Təkamül nəzəriyyəsi bütün canlı növlərinin bundan təxminən 3.8 milyard il əvvəl dünyada fantastik şəkildə təsadüfən meydana gələn bircə canlı hüceyrədən törədiklərini iddia edir. Bircə hüceyrənin milyonlarla kompleks canlı növünü necə əmələ gətirməsi və əgər həqiqətən bu cür təkamül baş vermişsə, nə üçün izlərinin fosillərdə tapılmadığı nəzəriyyənin açıqlaya bilmədiyi suallardandır. Ancaq bütün bunlardan əvvəl iddia edilən təkamül prosesinin ilk pilləsi üzərində dayanmaq lazımdır. Həmin ilk hüceyrə necə ortaya çıxmışdır?

Təkamül nəzəriyyəsi cahilliklə yaradılışı inkar etdiyinə görə, həmin ilk hüceyrənin heç bir plan və nizam olmadan təbiət qanunları çərçivəsində təsadüfən meydana gəldiyini iddia edir. Yəni bu nəzəriyyəyə əsasən, cansız maddə kortəbii təsadüflər nəticəsində ortaya canlı hüceyrə çıxarmalıdır. Ancaq bu, məlum olan ən təməl biologiya qanunlarına zidd iddiadır.

Həyat həyatdan gəlir

Darvin kitabında həyatın mənşəyindən heç bəhs etməmişdi. Çünki onun dövründəki ibtidai elm anlayışı canlıların çox sadə quruluşa malik olduqlarını fərz edirdi. Orta əsrlərdən bəri “spontane generation” adlı nəzəriyyəyə əsasən, cansız maddələrin təsadüfən birləşərək canlı varlıq əmələ gətirməsinə inanırdılar. Bu dövrdə həşəratların yemək artıqlarından, siçanların da buğdadan əmələ gəlməsi geniş yayılmış düşüncə idi. Bunu sübut etmək üçün qərribə təcrübələr aparılmışdı. Çirkli əsginin üstünə bir az buğda qoyulmuş və bir müddət sonra bu qarışıqdan siçanların əmələ gəlməsini gözləmişdilər.

Ətin qurdlanması da həyatın cansız maddələrdən törədiyinə dəlil hesab edilirdi. Lakin daha sonra məlum olacaqdı ki, ətin üstündəki qurdlar öz-özlərindən əmələ gəlmirlər, milçəklərin gətirib qoyduğu gözlə görülməyən sürfələrdən çıxırdılar. Darvin “Növlərin mənşəyi” adlı kitabını yazdığı dövrdə isə bakteriyaların cansız maddədən əmələ gəlməsi inancı elm dünyasında geniş şəkildə qəbul edilirdi.

Lakin Darvinin kitabının nəşr edilməsindən beş il sonra məşhur fransız bioloq Lui Paster təkamülə əsas verən bu inancı qəti şəkildə təkzib etdi. Paster apardığı uzun elmi fəaliyyət və təcrübələrdə gəldiyi nəticəni belə şərh etmişdi:

“Cansız maddələrin həyatı əmələ gətirməsi iddiası artıq qəti şəkildə tarixə gömülmüşdür”. (Sidney Fox, Klaus Dose, Molecular Evolution and The Origin of Life, New York; Marcel Dekker, 1977, səh. 2)

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarları Pasterin kəşflərinə uzun müddət qarşı çıxdılar. Ancaq inkişaf edən elm canlı hüceyrəsinin mürəkkəb quruluşunu üzə çıxardıqca həyatın öz-özünə əmələ gəlməsi iddiasının əsassızlığı daha da açıq şəkil aldı.

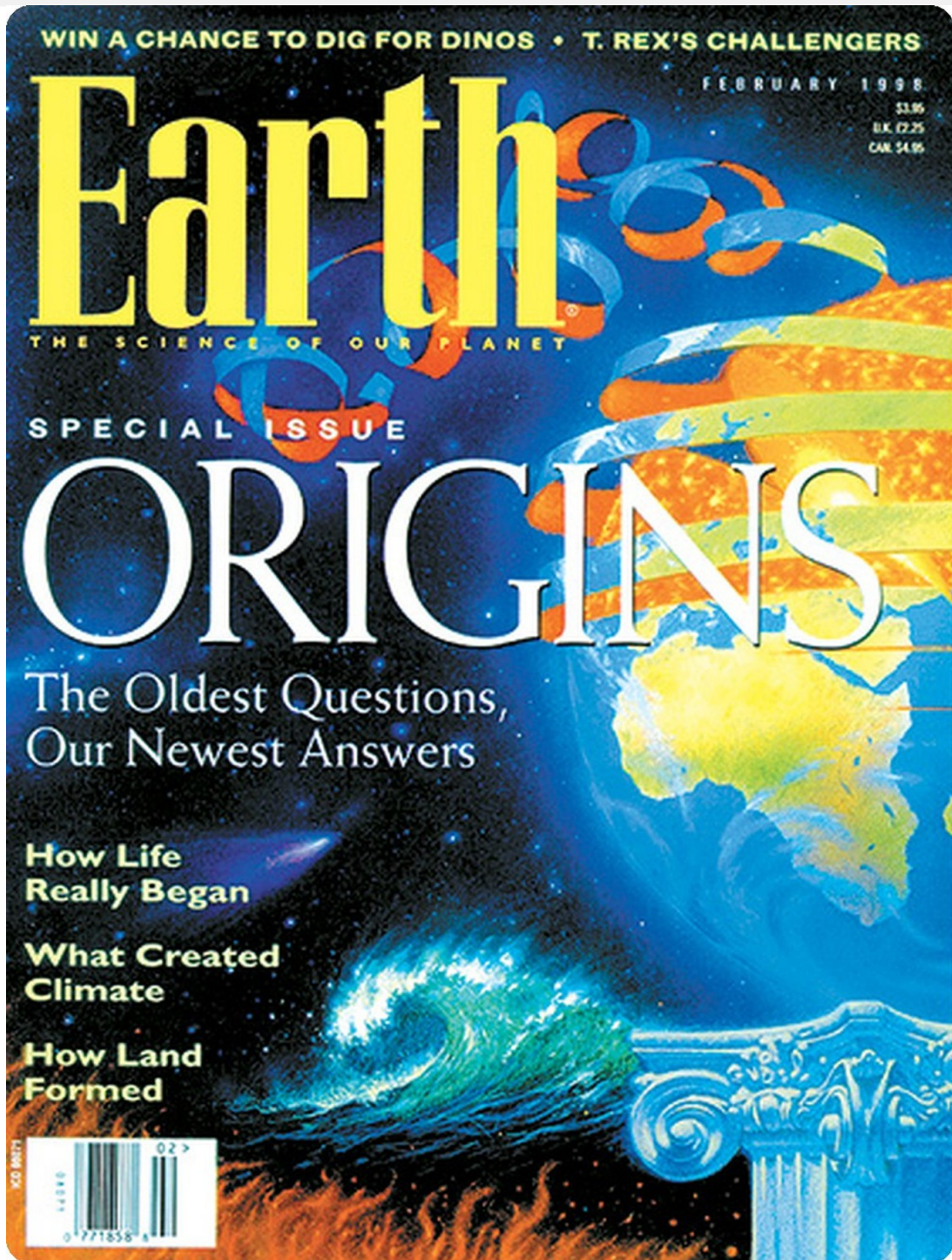
XX əsrdəki nəticəsiz səylər

Aleksandr Oparinin həyatın mənşəyinə təkamülçü izah gətirmək üçün icra etdiyi səylər böyük bir uğursuzluqla nəticələndi. Ən son təkamülçü qaynaqların da qəbul etdiyi kimi, həyatın mənşəyi, hələ təkamül nəzəriyyəsi üçün böyük bir dilemmadır.

XX əsrdə həyatın mənşəyi mövzusunu tədqiq edən ilk təkamülçü məşhur rus bioloq Aleksandr Oparin oldu. Oparin 1930-cu illərdə irəli sürdüyü bəzi tezislərlə canlı hüceyrəsinin təsadüfən meydana gələ biləcəyini sübut etməyə çalışdı. Ancaq bu fəaliyyətlər uğursuzluqla nəticələnəcək və Oparin bu etirafı etməli olacaqdı:

“Təəssüf ki, hüceyrənin mənşəyi təkamül nəzəriyyəsinin tamamilə əhatə edən ən qaranlıq nöqtədən ibarətdir”. (Alexander I. Oparin, Origin of Life, (1936) New York, Dover Publications, 1953 (Reprint), səh. 196)

Oparinin yolunu davam etdirən təkamülçülər həyatın mənşəyi problemini həll etmək üçün təcrübələr aparmağa çalışdılar. Bu təcrübələrin ən məşhuru amerikalı kimyaçı Stenli Miller tərəfindən 1953-cü ildə aparıldı. Miller ibtidai atmosferdə mövcud olduğunu iddia etdiyi qazları bir təcrübədə birləşdirdi və bu qarışığa enerji verərək zülalları təşkil edən bir neçə üzvi molekul (amin turşusu) sintezlədi.

O illərdə təkamüllə bağlı mühüm mərhələ kimi tanılan bu təcrübənin əsassız olduğu və təcrübədə tətbiq edilən atmosferin yer şərtlərindən çox fərqli olduğu sonrakı illərdə üzə çıxacaqdı. ("New Evidence on Evolution of Early Atmosphere and Life", Bulletin of the American Meteorological Society, c. 63, Kasım 1982, səh. 1328-1330)

Uzun sükutdan sonra Millerin özü də tətbiq etdiyi atmosfer mühitinin həqiqi olmadığını etiraf etdi. (Stanley Miller, Molecular Evolution of Life: Current Status of the Prebiotic Synthesis of Small Molecules, 1986, səh. 7)

Həyatın mənşəyi problemini açıqlamaq üçün XX əsr boyu göstərilən bütün təkamülçü səylər uğursuzluqla nəticələndi. San Diyeqo Skrips İnstitutundan məşhur geokimyaçı Cefri Bada təkamülçü "Earth" jurnalında 1998-ci ildə dərc edilən bir məqalədə bu həqiqəti belə qəbul edir:

"Bu gün XX əsri arxada qoyarkən hələ də XX əsrin başlanğıcındakı ən böyük həll edilməmiş problemlə qarşı-qarşıyıq: həyat yer üzündə necə başlayıb". (Jeffrey Bada, Earth, Şubat 1998, səh. 40)

Həyatın kompleks quruluşu

Təkamülçülərin həyatın mənşəyi ilə bağlı bu qədər çıxılmaz vəziyyətə düşməsinin başlıca səbəbi ən sadə hesab etdikləri canlıların bu qədər mürəkkəb quruluşa malik olmasıdır. Canlı hüceyrəsi insanın hazırladığı bütün texnoloji məhsullardan daha mürəkkəbdir. Belə ki, bu gün dünyanın ən qabaqcıl laboratoriyalarında belə cansız maddələr birləşdirilərək nəinki canlı hüceyrə, hətta hüceyrəyə aid bircə zülal da hasil etmək mümkün deyil.

Bir hüceyrənin meydana gəlməsi üçün lazımlı şərtlər əsla təsadüflərlə açıqlanmayacaq qədər çoxdur. Lakin bunu açıqlamağa heç ehtiyac yoxdur. Təkamülçülər hələ hüceyrə səviyyəsinə çatmadan çıxılmaz vəziyyətə düşürlər. Çünki hüceyrənin əsasını təşkil edən zülalların təsadüfən sintezlənmə ehtimalı riyazi cəhətdən sıfırdır.

Bunun ən əsas səbəbi budur ki, bir zülalın əmələ gəlməsi üçün başqa zülallar da olmalıdır. Bu səbəb bir zülalın təsadüfən əmələgəlmə ehtimalını tamamilə aradan qaldırır. Ona görə, təkə bu fakt təkamülçülərin təsadüf iddiasını təkzib etmək üçün kifayətdir. Mövzunun əhəmiyyətini qısaca açıqlayaq:

Fermentlər olmasa, zülal sintezlənmə bilməz, fermentlər də zülaldır.

Bircə zülalın sintezlənməsi üçün 100-ə yaxın hazır zülal olmalıdır. Ona görə, zülalların olması üçün zülallar lazımdır.

Canlı hüceyrələrinin nüvəsində yer alan DNT molekulu, dörd ayrı molekulun fərqli düzülməsindən yaranan bir növ məlumat bankıdır. Bu məlumat bankında canlı ilə əlaqədar bütün fiziki xüsusiyyətlərin şifrələri yer alar. İnsan DNT-si kağıza yazılsa, ortaya təxminən 900 cildlik ensiklopediya ortaya çıxacağı hesablanmışdır. Əlbəttə bu cür fəvqəladə bir məlumat, təsadüf anlayışını qəti şəkildə etibarsız edir.

Zülalları sintezləyən fermentləri DNT hazırlayır. DNT olmasa, zülal sintezlənmə bilməz. Ona görə, zülalların əmələ gəlməsi üçün DNT də lazımdır.

Zülal sintezləmə prosesində hüceyrədəki bütün orqanoidlərin mühüm funksiyaları var. Yəni zülalların əmələ gəlməsi üçün tam funksional hüceyrə bütün orqanoidləri ilə birlikdə mövcud olmalıdır.

Hüceyrənin nüvəsində yerləşən, genetik məlumat daşıyan DNT molekulu isə informasiya bankıdır. İnsan DNT-sindəki informasiyanı kağıza köçürmək istəsək, hər biri 500 səhifədən ibarət 900 cildlik kitabxana ortaya çıxar.

Burada çox maraqlı dilemma da var: DNT ancaq bir sıra xüsusi zülalların (fermentlərin) köməyi ilə qoşalaşa bilər. Amma bu fermentlər də ancaq DNT-dəki informasiya əsasında sintezlənir. Bir-birlərindən asılı olduqlarına görə, DNT-nin qoşalaşması üçün ikisi də eyni anda mövcud olmalıdır. Bu isə həyatın öz-özünə meydana gəlməsi ssenarisini çıxılmaz vəziyyətə salır. San Diyeqo Kaliforniya Universitetindən məşhur təkamülçü prof. Lesli Orcel “Scientific American” jurnalının 1994-cü il oktyabr sayında bu həqiqəti belə etiraf edir:

“Olduqca kompleks quruluşa malik olan zülalların və nuklein turşularının (RNT və DNT) eyni yerdə və eyni zamanda təsadüfən əmələ gəlmələri həddindən artıq ehtimaldan kənardır. Ancaq bunların biri olmadan digərini əldə etmək də mümkün deyil. Ona görə, insan məcburən həyatın kimyəvi yollarla meydana gəlməsinin tamamilə qeyri-mümkün olduğu nəticəsinə gəlir”. (Leslie E. Orgel, The Origin of Life on Earth, Scientific American, cild 271, oktyabr 1994, səh. 78)

Şübhəsiz ki, əgər həyatın kortəbii təsadüflərlə öz-özünə meydana gəlməsi mümkün deyilsə, onda həyatın yaradıldığı qəbul edilməlidir. Bu həqiqət əsas məqsədi yaradılışı inkar etmək olan təkamül nəzəriyyəsini açıq-aydın əsassız edir.

Təkamülün xəyali mexanizmləri

Təbii seleksiyyaya görə, güclü olan və yaşadığı mühitə uyğunlaşa bilən canlılar həyatda qalar, digərləri isə yox olurlar. Təkamülçülər isə təbii seleksiyanın canlıları təkamülləşdirdiyini, yeni növlər meydana gətirdiyini qarşıya qoyurlar. Halbuki təbii seleksiyanın belə bir nəticəsi yoxdur və bu iddianı təsdiqləyən tək bir sübut belə yoxdur.

Darvinin nəzəriyyəsini əsassız edən ikinci əsas cəhət nəzəriyyənin təkamül mexanizmləri kimi irəli sürdüyü iki anlayışın da, əslində, heç bir təkamül gücünə malik olmamasıdır.

Darvin irəli sürdüyü təkamül iddiasını tamamilə təbii seleksiya mexanizmi ilə əlaqələndirmişdi. Bu mexanizmə verdiyi əhəmiyyət kitabının adından da açıq şəkildə başa düşülür: “Növlərin mənşəyi, təbii seleksiya yolu ilə...”

Təbii seleksiya təbii seçmə deməkdir, təbiətdəki həyat uğrunda mübarizədə təbii şərtlərə uyğun və güclü canlıların həyatda qalacağı düşüncəsinə əsaslanır. Məsələn, yırtıcı heyvanlar tərəfindən təhlükəyə məruz qalan bir maral sürüsündə daha sürətlə qaçan marallar həyatda qalacaq. Beləliklə, maral sürüsü sürətlə qaçan və güclü fərdlərdən ibarət olacaq. Amma bu mexanizm maralların təkamül keçirməsinə səbəb olmaz, onları başqa bir canlı növünə, məsələn, atlara çevirməz.

Ona görə, təbii seçmə mexanizmi heç bir təkamül gücünə malik deyil. Darvin də bu həqiqəti anlamışdı və “Növlərin mənşəyi” adlı kitabında: “Faydalı dəyişikliklər baş vermədikcə təbii seçmə heç bir şey edə bilməz”, - demək məcburiyyətində qalmışdı. (Charles Darwin, The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition, Harvard University Press, 1964, səh. 184)

Lamarkın təsiri

Bəs bu faydalı dəyişikliklər necə baş verə bilərdi? Darvin öz dövrünün ibtidai elm anlayışı çərçivəsində bu suala Lamarka əsaslanaraq cavab verməyə çalışmışdı. Darvindən əvvəl yaşamış fransız bioloq Lamarka görə, canlılar həyatları boyu keçirdikləri fiziki dəyişiklikləri sonrakı nəsle

ötürürlər, nəsildən-nəslə toplanan bu xüsusiyyətlər nəticəsində yeni növlər meydana gəlir. Məsələn, Lamarkın fikrincə, zürafələr ceyranlardan törəyiblər, hündür ağacların yarpaqlarını yeməyə çalışarkən nəsildən-nəslə boyunları uzanmışdır.

Darvin də buna bənzər misallar çəkmiş, məsələn, “Növlərin mənşəyi” kitabında qida tapmaq üçün suya girən bəzi ayıların tədricən balinalara çevrildiyini iddia etmişdi. (Charles Darwin, The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition, Harvard University Press, 1964, səh. 179)

Lakin Mendelin kəşf etdiyi və XX əsrdə inkişaf edən genetik elmi ilə qəti şəkildə sübut edilən genetik qanunları qazanılmış xüsusiyyətlərin sonrakı nəsillərə ötürülməsi əfsanəsini məhv etdi. Beləliklə, təbii seçmə “təkbaşına” və tamamilə təsirsiz mexanizm olaraq qaldı.

Neodarvinizm və mutasiyalar

Darvinistlər isə bu vəziyyətə bir çıxış yolu tapmaq üçün 1930-cu illərin sonlarında müasir sintetik nəzəriyyəni və ya daha geniş yayılmış adı ilə neodarvinizmi ortaya atdılar. Neodarvinizm təbii seçmənin yanına faydalı dəyişiklik səbəbi kimi mutasiyaları, yəni canlıların genlərində radiasiya kimi xarici amillər və ya transkripsiya xətalari nəticəsində əmələ gələn pozulmaları əlavə etdi. Bu gün də elmi cəhətdən əsassız olduğunu bilmələrinə baxmayaraq, darvinistlər neodarvinist modeli müdafiə edirlər.

Nəzəriyyə yer üzündəki milyonlarla canlı növünün, onların qulaq, göz, ağciyər, qanad kimi saysız-hesabsız mürəkkəb orqanlarının mutasiyalara, yəni genetik pozulmalara əsaslanan bir proses nəticəsində əmələ gəldiyini iddia edir. Amma nəzəriyyəni çarəsiz qoyan bir açıq elmi həqiqət var: mutasiyalar canlıları təkmilləşdirmirlər, əksinə, hər zaman canlılara zərər verirlər.

Bunun səbəbi çox sadədir: DNT çox mürəkkəb quruluşa malikdir. Bu molekula olan hər hansı təsadüfi təsir ancaq zərər verir. Amerikalı genetik B.G. Ranqanatan bunu belə açıqlayır:

“Mutasiyalar kiçik, təsadüfi və zərərliyərlər. Çox nadir meydana gəlirlər və ən yaxşı halda təsirsizdir. Bu üç xüsusiyyət mutasiyaların təkamül xarakterli təsir meydana gətirməyəcəyini sübut edir. Yüksək dərəcədə xüsusiləşmiş orqanizmdə meydana gələn təsadüfi dəyişiklik ya təsirsiz, ya da zərərli olur. Bir qol saatında meydana gələn təsadüfi dəyişiklik qol saatını təkmilləşdirməz. Ona böyük ehtimalla zərər verir və ya ən yaxşı halda təsir etməz. Bir zəlzələ bir şəhəri daha yaxşı hala salmaz, onu məhv edir”. (B. G. Ranganathan, Origins?, Pennsylvania: The Banner Of Truth Trust, 1988.)

Bu günə qədər heç bir faydalı, yəni genetik məlumatı təkmilləşdirən mutasiya müşahidə edilməyib. Bütün mutasiyaların zərərli olması aşkar edilib. Aydın olmuşdur ki, təkamül nəzəriyyəsinin təkamül mexanizmi kimi göstərdiyi mutasiyalar, əslində, canlıları sadəcə məhv

edən, şikəst edən genetik hadisələrdir (insanlarda mutasiyanın ən çox rast gəlinən təsiri xərçəngdir). Əlbəttə, məhvədicə mexanizm təkamül mexanizmi ola bilməz. Təbii seçmə isə Darvinin də qəbul etdiyi kimi, tək başına heç bir şey edə bilməz. Bu həqiqət bizə təbiətdə heç bir təkamül mexanizminin olmadığını göstərir. Təkamül mexanizmi olmadığına görə, təkamül deyilən xəyali proses də baş verməyib.

Fosillər: Ara-keçid formalardan əsər-əlamət yoxdur

Sekvoja yarpağı Dövr: Kaynozoy erası, Eosen dövrü Yaş: 50 milyon il

Təkamül nəzəriyyəsinin iddia etdiyi prosesin baş vermədiyinin ən açıq göstəricisi isə fosillərdir.

Təkamül nəzəriyyəsinə görə, bütün canlılar bir-birlərindən törəyiblər. Əvvəlcədən mövcud olan bir canlı növü zaman ərzində digərinə çevrilmiş və bütün növlər bu şəkildə əmələ gəlmişlər. Nəzəriyyəyə əsasən, bu çevrilmə yüz milyon illər davam edən uzun dövrü əhatə etmiş və mərhələ-mərhələ irəliləmişdir. Bu təqdirdə iddia edilən uzun çevrilmə prosesi zamanı saysız-hesabsız ara növlər əmələ gəlməli və yaşamaladırlar.

Günəş balığı Dövr: Kaynozoy erası, Eosen dövrü Yaş: 54-37 milyon il

Məsələn, keçmişdə balıq xüsusiyyətlərini daşımalarına baxmayaraq, bir tərəfdən də bəzi sürünən canlı xüsusiyyətlərini qazanmış yarı-balıq, yarı-sürünən canlılar yaşamalıdır və ya sürünən xüsusiyyətlərini daşıyan, bir tərəfdən də bəzi quş xüsusiyyətləri qazanmış sürünən quşlar ortaya çıxmalıdır. Bunlar bir keçid prosesində olduqları üçün şikəst, yarımçıq, qüsurlu canlılar olmalıdır. Təkamülçülər keçmişdə yaşadığına inandıqları bu nəzəri məxluqları “ara-keçid forması” adlandırırlar.

Əgər, həqiqətən, bu cür canlılar keçmişdə yaşayıbsa, onların sayı və növü milyonlarla, hətta milyardlarla olmalıdır və bu əcaib canlıların qalıqlarına mütləq fosil izlərində rast gəlinməlidir. Darwin “Növlərin mənşəyi”ndə bunu belə açıqlamışdır:

Tozağacı yarpağı Dövr: Kaynozoy erası, Eosen dövrü Yaş: 50 milyon il

“Əgər nəzəriyyəmə doğrudursa, növləri bir-biri ilə əlaqələndirən saysız-hesabsız ara-keçid növləri keçmişdə mütləq yaşamalıdır... Onların yaşadığının dəlilləri də sadəcə fosil qalıqları arasında tapıla bilər”. (Charles Darwin, The Origin of Species, səh. 172, 280)

Ancaq bu sətirləri yazan Darwin ara-keçid formaların heç cür tapılmadığını bilir və bunun nəzəriyyəsi üçün böyük problem olduğunu görürdü. Ona görə, “Növlərin mənşəyi” kitabının “Nəzəriyyənin qarşısında duran çətinliklər” (Difficulties on Theory) adlı bölməsində belə yazmışdı:

Dəniz şabalıdı Dövr: Paleozoy erası, Daş kömür dövrü Yaş: 295 milyon il

“Əgər, həqiqətən, növlər digər növlərdən yavaş dəyişikliklərlə törəyibsə, nə üçün saysız-hesabsız ara-keçid formasına rast gəlmirik? Nə üçün bütün təbiət qarmaqarışıq vəziyyətdə deyil, məhz yerli-yerindədir? Saysız-hesabsız ara-keçid forması olmalıdır, bəs nə üçün yer üzünün çoxsaylı təbəqələrində onları tapmırıq?... Nə üçün hər geoloji forma və hər təbəqə belə qalıqlarla dolu deyil?”
(Charles Darwin, *The Origin of Species*, səh. 172, 280)

Darvinin puç olan ümidləri

Dəniz ulduzu Dövr: Paleozoy erası, Ordovik dövrü Yaş: 490-443 milyon il

Ancaq XIX əsrin ortasından indiyə qədər dünyanın hər tərəfində qızğın fosil araşdırmaları aparılmasına baxmayaraq, ara-keçid formalarına rast gəlinməmişdir. Aparılan qazıntı işlərində və tədqiqatlarda əldə edilən bütün tapıntılar təkamülçülərin gözlədiklərinin əksinə, canlıların yer üzündə birdən-birə, tam və qüsursuz formada ortaya çıxdıqlarını göstərmişdir.

Məşhur ingilis paleontoloq Derek V. Eycer təkamülçü olmasına baxmayaraq, bu həqiqəti belə etiraf edir:

“Problemimiz budur: fosilləri hərtərəfli tədqiq etdikdə növlər və ya siniflər səviyyəsində belə daima eyni həqiqətlə qarşılaşırıq; mərhələli təkamüllə təkmilləşən deyil, birdən-birə yer üzündə əmələ gələn qruplar görürük”. (Derek A. Ager, “The Nature of the Fossil Record”, Proceedings of the British Geological Association, cild 87, 1976, səh. 133)

Yeni fosil qeydlərində bütün canlı növləri aralarında heç bir keçid forması olmadan, tam formada ani surətdə ortaya çıxırlar. Bu, Darvinin fikirlərinin tam əksidir. Hələ, bu, canlı növlərinin yaradıldıqlarını göstərən çox güclü dəlildir. Çünki bir canlı növünün heç bir əcdadı olmadan, bir anda və qüsursuz şəkildə ortaya çıxmasının tək açıqlaması var: o növ yaradılmışdır. Bu həqiqət məşhur təkamülçü bioloq Duqlas Futuyma tərəfindən də qəbul edilir:

“Yaradılış və təkamül yaşayan canlıların mənşəyi haqqında iki yeganə açıqlamadır. Canlılar dünyada ya tamamilə mükəmməl və tam formada ortaya çıxmışlar, ya da belə olmamışdır. Əgər belə olmamışdırsa, bir dəyişiklik prosesi nəticəsində özlərindən əvvəl mövcud olan bəzi canlı növlərindən təkamül keçirərək meydana gəlməlidirlər. Amma əgər tam və mükəmməl formada ortaya çıxıblarsa, onda sonsuz güc sahibi olan bir ağıl tərəfindən yaradılmışlar”. (Douglas J. Futuyma, Science on Trial, New York: Pantheon Books, 1983. Səh. 197)

Çayır ağcaqanadı Dövr: Kaynozoy erası, Eosen dövrü Yaş: 48-37 milyon il

Fosillər isə canlıların yer üzündə tam və mükəmməl formada ortaya çıxdıqlarını göstərir. Yeni “növlərin mənşəyi” Darvinin hesab etdiyinin əksinə, təkamül deyil, yaradılışdır.

İnsanın təkamülü nağılı

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarlarının ən çox gündəmə gətirdikləri məsələ insanın mənşəyidir. Bununla bağlı darvinist iddia bu gün yaşayan müasir insanın meymunabənzər məxluqlardan törədiyini zənn edir. 4-5 milyon il əvvəl başladığı fərz edilən bu prosesdə müasir insan ilə əcdadları arasında bəzi ara-keçid formaların yaşadığı iddia edilir. Əslində, tamamilə fantastik olan bu ssenaridə dörd əsas kateqoriya var:

Australopithecus

Homo habilis

Homo erectus

Homo sapiens

Təkamülçülər insanların ilk “meymunabənzər əcdadları”na “cənub meymunu” mənasını verən “australopithecus” adını veriblər. Bu canlılar, əslində, nəslə kəsilmiş meymun növüdür. Lord Solli Zukerman və prof. Çarlz Oksnord kimi İngiltərə və ABŞ-dan iki məşhur anatomun australopithecus nümunələri üzərində apardığı hərtərəfli araşdırmalar bu canlıların sadəcə nəslə kəsilmiş meymun növünə aid olduqlarını və insanlarla heç bir bənzərlik təşkil etmədiklərini göstərmişdir. (Charles E. Oxnard, “The Place of Australopithecines in Human Evolution: Grounds for Doubt”, Nature, cild 258, səh. 389)

Təkamülçülər insanın təkamülünün sonrakı mərhələsini də “homo”, yəni insan kimi təsnif edirlər. İddiaya əsasən, homo sırasındakı canlılar australopithecuslardan daha çox inkişaf ediblər. Təkamülçülər bu fərqli canlılara aid fosilləri ardıcıl düzərək fantastik təkamül sxemi qururlar. Bu sxem xəyalidir, çünki bu fərqli siniflərin arasında təkamül xarakterli əlaqə olması əsla sübut edilə bilməmişdir. Təkamül nəzəriyyəsinin XX əsrdəki ən mühüm tərəfdarlarından biri olan Ernst

Mayr: “Homo sapiensə uzanan zəncir halqası, əslində, itib”, - deyərək bunu qəbul edir. (J. Rennie, “Darwins Current Bulldog: Ernst Mayr”, Scientific American, dekabr 1992)

Təkamülçülər “ausrtalopithecus > homo habilis > homo erectus > homo sapiens” ardıcılığını qurarkən bu növlərin hər birinin daha sonrakının əcdadı olmasını irəli sürürlər. Lakin paleoantropoloqların son kəşfləri australopithecus, homo habilis və homo erectusun dünyanın müxtəlif bölgələrində eyni dövrlərdə yaşadıklarını göstərir. (Alan Walker, Science, c. 207, 1980, s. 1103; A. J. Kelso, Physical Anthropology, 1. baskı, New York: J. B. Lipincott Co., 1970, səh 221; M. D. Leakey, Olduvai Gorge, cild 3, Cambridge: Cambridge University Press, 1971, səh. 272)

Habelə, homo erectus sinfinə aid olan insanların bir qismi çox müasir dövrlərə qədər yaşayıblar, homo sapiens neandertalensis və homo sapiens sapiens (insan) ilə eyni mühitdə birlikdə mövcud olmuşlar. (Time, noyabr 1996)

Bu isə, əlbəttə, bu siniflərin bir-birilərinin əcdadı olduqları iddiasının əsassızlığını açıq şəkildə ortaya qoyur. Harvard Universitetinin paleontoloqlarından Stiven Cey Quld, təkamülçü olmasına baxmayaraq, darvinist nəzəriyyənin düşdüyü bu çıxılmaz vəziyyəti belə açıqlayır:

“Əgər bir-biri ilə paralel şəkildə yaşayan üç müxtəlif hominid (insanabənzər) sxemi varsa, onda bizim soy ağacımıza nə oldu? Aydınır ki, bunların biri digərindən törəyə bilməz. Habelə, biri digəri ilə müqayisə edildikdə təkamül xarakterli inkişaf meyli göstərmirlər”. (S. J. Gould, Natural History, cild 85, 1976, səh. 30)

Qısaca desək, KİV-də və ya dərsliklərdə verilən bir cür fantastik yarı-meymun yarı-insan canlıların rəsmləri ilə, yəni sırf təbliğat yolu ilə dirçəldilməyə çalışılan insanın təkamülü ssenarisi heç bir elmi əsası olmayan nağıldan ibarətdir. Bu mövzunu uzun illər tədqiq edən, xüsusilə australopithecus fosilləri üzərində 15 il araşdırma aparan İngiltərənin ən məşhur və hörmətli elm adamlarından biri olan Lord Solli Zukerman təkamülçü olmasına baxmayaraq, meymunabənzər canlılardan insana uzanan nəsil ağacı olmadığı nəticəsinə gəlmişdir.

Zukerman maraqlı elm şkalası da qurmuşdur. Elmi hesab etdiyi elm sahələrindən elmdən kənar qəbul etdiyi elm sahələrinə qədər şəxəli cədvəl çəkmişdir. Zukermanın bu cədvəlində ən elmi, yəni konkret faktlara əsaslanan elm sahələri kimya və fizikadır. Cədvəldə bunlardan sonra bioloji elmlər, daha sonra sosial fənlər gəlir. Şəxələnmənin ən kənar ucunda, yəni elmdən kənar hesab edilən hissədə isə Zukermanın fikrincə telepatiya, altıncı hiss kimi hissin fəvqündə olan qavrama anlayışları və bir də insanın “təkamülü” yerləşir! Zukerman şəxələnmənin bu ucunu belə açıqlayır:

“Obyektiv reallıq sahəsindən çıxıb bioloji elm fərz edilən bu sahələrə, yəni hissin fəvqündə olan qavramaya və insanın fosil tarixinin şərh edilməsinə daxil olduqda, təkamül nəzəriyyəsinə inanan bir şəxs üçün hər şeyin mümkün olduğunu görürük. Belə ki, nəzəriyyələrinə qəti şəkildə inanan bu şəxslərin ziddiyyətli bəzi rəyləri eyni anda qəbul etmələri belə mümkündür”. (Solly Zuckerman, Beyond The Ivory Tower, New York: Topfing Publications, 1970, səh. 19)

İnsanın təkamülü nağılı da nəzəriyyələrinə kor-koranə inanan bir sıra insanların tapdıqları bəzi fosillər haqqında qabaqcadan rəy verərək şərh etmələrindən ibarətdir.

Darvin düsturu!

İndiyə qədər təhlil etdiyimiz bütün dəlillərlə yanaşı, istəyirsinizsə, təkamülçülərin necə cəfəng inanca malik olduqlarına bir də uşaqların belə anlayacağı qədər açıq misalla baxaq.

Təkamül nəzəriyyəsi canlıların təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edir. Ona görə, bu iddiaya əsasən, cansız və şüursuz atomlar birləşərək əvvəlcə hüceyrəni əmələ gətirmiş və sonra eyni atomlar birləşərək digər canlıları və insanı meydana gətirmişlər. İndi düşünək, canlıların əsasını təşkil edən karbon, fosfor, azot, kalium kimi elementləri birləşdirdikdə bir yığın əmələ gəlir. Bu atom yığını hansı prosesdən keçirilsə də, bircə canlı belə əmələ gətirməz. İstəyirsinizsə, bununla bağlı bir təcrübə keçirək və təkamülçülərin, əslində, müdafiə etdikləri, amma ucadan söyləyə bilmədikləri iddianı onların adından “Darvin düsturu” adı ilə nəzərdən keçirək:

Təkamülçülər çoxlu sayda böyük çənin içinə canlıların əsasını təşkil edən fosfor, azot, karbon, oksigen, dəmir, maqnezium kimi elementlərdən bol miqdarda qoysunlar. Hətta normal şərtlərdə mövcud olmayan, ancaq bu qarışıqın içində lazımlı bildikləri maddələri də bu çənlərə əlavə etsinlər. Qarışıqların içinə istədikləri qədər amin turşusu, istədikləri qədər də zülal doldursunlar. Bu qarışıqlara istədikləri nisbətdə temperatur və rütubət versinlər.

Təkamülçülərin istədikləri bütün şərtlər təmin edilsə bir canlı meydana gələ bilərmi? Əlbəttə ki xeyr. Bunu daha yaxşı anlamaq üçün belə bir təcrübə edək. Yuxarıdakına bənzər bir qaba canlıların meydana gəlməsi üçün lazımlı olan bütün atomları, fermentləri, hormonları, zülalları, qısacası təkamülçülərin istədikləri, lazımlı gördükləri bütün elementləri qoyaq. Ola biləcək hər cür kimyəvi və fiziki üsulu istifadə edərək bu elementləri qarışdıraraq və istədikləri qədər gözləyək. Nə edilirsə edilsin, nə qədər müddət gözlənilsin bu qabdan canlı tək bir varlıq belə çıxara bilməyəcəklər.

Bunları istədikləri ən yaxşı texnoloji cihazlarla qarışdırırsınlar. Çənlərin başında nəzarətçi kimi dünyanın qabaqcıl elm adamlarını qoysunlar. Bu mütəxəssislər atadan oğula, nəsildən-nəslə ötürülərək növbə ilə milyardlarla, hətta trilyonlarla il fasiləsiz çənlərin başında gözləsinlər. Bir canlının əmələ gəlməsi üçün hansı şərtlərin mövcud olmasını lazım bilirlərsə, hamısını tətbiq etsinlər. Ancaq nə etsələr də, o çənlərdən əsla bir canlı çıxara bilməzlər.

Zürafələri, aslanları, arıları, bülbülləri, tutuquşuları, atları, delfinləri, gülləri, səhləb çiçəklərini, zanbaqları, qərənfilləri, bananları, portağalları, almaları, xurmaları, pomidorları, qovunları, qarpızları, əncirləri, zeytunları, üzümləri, şaftalıları, tovuz quşlarını, qırqovulları, rəngarəng kəpənəkləri və bunlar kimi milyonlarla canlı növündən heç birini əmələ gətirə bilməzlər. Nəinki burada sadaladığımız bir neçə canlıyı, bunların bircə hüceyrəsini belə əldə edə bilməzlər.

Qısaca desək, şüursuz atomlar birləşərək hüceyrəni əmələ gətirə bilməzlər. Sonra yeni qərar verərək bir hüceyrəni iki yerə bölüb, sonra ardıcıl başqa qərarlar verib elektron mikroskopunu icad edən, sonra öz hüceyrə quruluşunu bu mikroskop altında tədqiq edən professorları əmələ gətirə bilməzlər. Maddə ancaq Allahın üstün yaratması ilə həyat qazanır. Bunun əksini iddia edən təkamül nəzəriyyəsi isə ağıla tamamilə zidd cəfəngiyatdır. Təkamülçülərin ortaya atdığı iddialar üzərində bir az düşünmək yuxarıdakı misalda göstərildiyi kimi, bu həqiqəti üzə çıxarar.

Göz və qulaqdakı texnologiya

Təkamül nəzəriyyəsinin qətiyyəni açıqlaya bilmədiyi digər məsələ isə göz və qulaqdakı üstün duyğu keyfiyyətidir.

Gözlə bağlı mövzuya keçməzdən əvvəl “Necə görürük?” sualına qısaca cavab verək. Bir cisimdən gələn şüalar gözdə tor qışaya tərsinə düşür. Bu şüalar buradakı hüceyrələr tərəfindən elektrik siqnallarına çevrilir və beyinin arxa hissəsindəki görmə mərkəzi adlanan kiçik nöqtəyə ötürülür. Bu elektrik siqnalları bir sıra ardıcıl proseslərdən sonra beyindəki bu mərkəzdə görüntü kimi şərh edilir.

Bu məlumatdan sonra düşünək: beyin işığa qapalıdır. Yəni beyinin içi qapqaranlıqdır, işıq beyinin yerləşdiyi yerə girə bilməz. Görmə mərkəzi adlanan yer qapqaranlıq, işığın düşmədiyi, bəlkə, heç qarşılaşmadığınız qədər qaranlıq yerdir. Ancaq siz bu zülmət qaranlıqda işıqlı, aydın dünyanı izləyirsiniz.

Üstəlik, bu, o qədər aydın və keyfiyyətli görüntüdür ki, XXI əsrin texnologiyası belə hər cür imkanı olmasına baxmayaraq, bu aydın görüntünü əldə edə bilmir. Məsələn, hal-hazırda oxuduğunuz kitaba, kitabı tutan əllərinizə baxın, sonra başınızı qaldırın və ətrafınıza baxın. Hal-hazırda gördüyünüz aydın və keyfiyyətli görüntünü başqa bir yerdə görmüsünüzmü? Bu qədər aydın görüntünü sizə dünyanın qabaqcıl televizor şirkətlərinin istehsal etdiyi təkmilləşdirilmiş televizor ekranı belə verə bilməz.

100 ildən bəri minlərlə mühəndis bu aydın görüntünü əldə etmək üçün çalışır. Bunun üçün fabriklər, böyük müəssisələr qurulur, tədqiqatlar aparılır, planlar və dizaynlar edilir. Bir televizor ekranına baxın, bir də hal-hazırda əlinizdə tutduğunuz bu kitaba. Arada böyük aydınlıq və keyfiyyət fərqi olduğunu görəcəksiniz. Həm də televizorun ekranı sizə iki ölçülü görüntü göstərir, lakin siz üç ölçülü, dərin perspektivi olan görüntü izləyirsiniz.

Uzun illərdən bəri on minlərlə mühəndis üç ölçülü televizor icad etməyə, gözün görmə keyfiyyətini əldə etməyə çalışırlar. Bəli, üç ölçülü televizor kimi sistem istehsal edə bildilər, amma onu da eynəksiz üç ölçülü görmək mümkün deyil, həm də bu, süni üçölçülü görüntüdür. Arxa tərəf daha bulanıq, ön tərəf isə kağız dekorasiya kimi görünür. Heç bir zaman gözün gördüyü qədər aydın və keyfiyyətli görüntü əmələ gəlmir. Kamerada da, televizorda da mütləq görüntü itkisi olur.

Təkamülçülər bu keyfiyyətli və aydın görüntünü əmələ gətirən mexanizmin təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edirlər. İndi birisi sizə otağınızda televizorun təsadüflər nəticəsində əmələ gəldiyini, atomların birləşib bu görüntünü əmələ gətirən aləti meydana gətirdiyini desə, nə düşünərsiniz? Minlərlə insanın birlikdə edə bilmədiyini şüursuz atomlar necə etsin?

Gözün gördüyündən daha bəsit görüntünü əmələ gətirən alət təsadüfən əmələ gəlmirsə, gözün və gözün gördüyü görüntünün də təsadüfən meydana gəlməyəcəyi çox açıqdır. Eyni vəziyyət qulağa da aiddir. Xarici qulaq ətrafdakı səsləri qulaq seyvanı vasitəsilə toplayıb daxili qulağa ötürür; daxili qulaq da bu titrəyişləri elektrik impulslarına çevirərək beyinə göndərir. Eynilə görməyə olduğu kimi, eşitmə prosesi də beyindəki eşitmə mərkəzində həyata keçir.

Göz üçün dediklərimiz qulağa da aiddir, yəni beyin işıq kimi səsə də qapalıdır, səs keçirmir. Ona görə, xarici aləm nə qədər səs-küylü olsa da, beyinin içi tamamilə səssizdir. Buna baxmayaraq, ən aydın səslər beyində eşidilir. Səs keçirməyən beyninizdə orkestr simfoniyları dinləyir, ətraf mühitin bütün səs-küyünü eşidirsiniz. Ancaq həmin anda həssas bir cihazla beyninizin içindəki səs səviyyəsi ölçülsə, burada səssizliyin hakim olduğu məlum olacaqdır.

Aydın görüntü əldə etmək ümidi ilə texnologiyadan necə istifadə edildisə, səs üçün də eyni səylər on illərdən bəri davam etdirilir. Səsyazma cihazları, musiqi mərkəzləri, bir çox elektron alət, səs qəbul edən musiqi sistemləri bu fəaliyyətlərin nəticələrindən bəziləridir. Ancaq bütün texnologiyaya və bu sahədə minlərlə mühəndis və mütəxəssis işləməsinə baxmayaraq, qulağın əmələ gətirdiyi qədər aydın və keyfiyyətli səs əldə edilməmişdir. Ən böyük musiqi sistemi şirkətinin istehsal etdiyi ən keyfiyyətli musiqi mərkəzini düşünün.

Səsi qeyd etdikdə mütləq səsin bir hissəsi itir, az da olsa təhrif olur və ya musiqi mərkəzini işə saldıqda hələ musiqi çalmazdan əvvəl mütləq bir cızıltı eşidirsiniz. Ancaq insan orqanizmindəki texnologiyanın məhsulu olan səslər olduqca aydın və qüsursuzdur. İnsan qulağı heç vaxt musiqi mərkəzində olduğu kimi cızıltılı və ya təhrif olunmuş şəkildə səs eşitmir; səs necədirsə, tam və aydın şəkildə onu eşidir.

Bu, insan yaradıldığı gündən bəri belədir. İndiyə qədər insanın istehsal etdiyi heç bir görüntü və səs cihazı göz və qulaq qədər həssas və keyfiyyətli qəbuledici olmamışdır. Ancaq görmə və eşitmə hadisəsində bütün bunların fəvqündə duran çox böyük həqiqət də var.

Beyinin içində görən və eşidən şüur kimə aiddir?

Beyinin içində parlaq, rəngli dünyanı izləyən, simfoniyları, quşların civiltilərini dinləyən, gülü qoxulayan kimdir?

Bir cisimdən gələn xəbərdarlıqlar elektrik siqnalına çevrilərək beyində bir təsir meydana gətirərlər.

Görürəm deyərkən, əslində zehnimizdəki elektrik siqnallarının təsirini seyr edirik. Beyin işığa bağlıdır. Yeni beyin içi qapqaranlıqdır, işıq beyin olduğu yerə qədər girə bilməz. Görüntü mərkəzi deyilən yer qapqaranlıq, işığın əsla çatmadığı, bəlkə də heç qarşılaşmadığınız qədər qaranlıq bir yerdir. Ancaq siz bu zülmət qaranlıqda işıqlı, tərtəmiz bir dünyanı seyr edirsiniz.

İnsanın gözlərindən, qulaqlarından, burnundan gələn siqnallar elektrik impulsu kimi beyinə ötürülür. Biologiya, fiziologiya və ya biokimya kitablarında bu görüntünün beyində necə əmələ gəlməsinə dair bir çox şey oxuyursunuz. Ancaq bu mövzu haqqında ən mühüm həqiqətə heç bir yerdə rast gələ bilməzsiniz: beyində bu elektrik impulslarını görüntü, səs, qoxu və hiss kimi qavrayan kimdir? Beyinin içində gözə, qulağa, buruna ehtiyac hiss etmədən bütün bunları qavrayan bir şüur var. Bu şüur kimə aiddir?

Əlbəttə, bu şüur beyini təşkil edən sinirlər, yağ təbəqəsi və sinir hüceyrələrinə aid deyil. Elə buna görə, hər şeyin maddədən ibarət olduğunu zənn edən darvinist-materialistlər bu suallara heç cür cavab verə bilmirlər. Çünki bu şüur Allahın yaratdığı ruhdur. Ruhun görüntünü izləmək

üçün gözə, səsi eşitmək üçün qulağa ehtiyacı yoxdur. Eyni zamanda, düşünmək üçün beyinə də ehtiyacı yoxdur.

Bu açıq və elmi həqiqəti oxuyan hər insan beyinin içindəki bir neçə sm³-lik, qapqaranlıq yerə bütün kainatı üçölçülü, rəngli, kölgəli və işıqlı şəkildə sığışdıran uca Allahı düşünüb, Ondan qorxub Ona sığınmalıdır.

Materialist inanc

Bura qədər təhlil etdiklərimiz təkamül nəzəriyyəsinin elmi kəşflərə zidd iddia olduğunu göstərir. Nəzəriyyənin həyatın mənşəyi haqqındakı iddiası elmə ziddir, irəli sürdüyü təkamül mexanizmlərinin heç bir təkamül gücü yoxdur və fosillər nəzəriyyənin iddia etdiyi ara keçid formalarının yaşamadığını göstərir. Bu təqdirdə, əlbəttə, təkamül nəzəriyyəsi elmə zidd fərziyyə kimi bir kənara qoyulmalıdır. Belə ki, tarix boyu dünya mərkəzli kainat modeli kimi bir çox düşüncə tərz elmin gündəmindən çıxarılmışdır.

Ancaq təkamül nəzəriyyəsi təkidlə elmin gündəliyində saxlanılır. Hətta bəzi insanlar nəzəriyyənin tənqid edilməsini elmə təcavüz kimi göstərməyə çalışırlar. Axı niyə? Bunun səbəbi təkamül nəzəriyyəsinin bəzi kütlələr üçün əl çəkilməz doqmatik inanc olmasıdır. Bu kütlələr materialist fəlsəfəyə kor-koranə bağlıdırlar və darvinizmi də təbiət haqqında yeganə materialist açıqlama olduğu üçün mənimsəyiblər. Bəzən bunu açıq şəkildə etiraf edirlər. Harvard Universitetindən məşhur genetik və eyni zamanda, qabaqcıl təkamülçülərdən olan Riçard Levontin əvvəlcə materialist, sonra elm adamı olduğunu belə etiraf edir:

“Bizim materializmə bir inancımız var, bu “a priori” (əvvəlcədən qəbul edilmiş, doğru fərz edilmiş) inancdır. Bizi dünya haqqında materialist açıqlama verməyə məcbur edən şey elmi metodlar və qanunlar deyil. Əksinə, materializmə olan “a priori” bağlılığımız səbəbi ilə dünya haqqında materialist açıqlama verən tədqiqat metodları və anlayışlarını uydururuq. Materializm mütləq doğru olduğuna görə də İlahi açıqlamanın səhnəyə çıxmasına icazə verə bilmərik”. (Richard Lewontin, “The Demon-Haunted World”, The New York Review of Books, 9 yanvar 1997, səh. 28)

Bu sözlər darvinizmin materialist fəlsəfəyə bağlılıq uğrunda davam etdirilən bir doqma olduğunun açıq ifadəsidir. Bu doqma maddədən başqa heç bir varlıq olmadığını qəbul edir. Bu səbəbdən də cansız, şüursuz maddənin həyatı əmələ gətirdiyinə inanır. Milyonlarla müxtəlif canlı növünün, məsələn, quşların, balıqların, zürafələrin, pələnglərin, həşəratların, ağacların, çiçəklərin, balinaların və insanların maddənin öz daxilindəki reaksiyalarla, yəni yağan yağışla, çaxan şimşəklə, cansız maddədən əmələ gəldiyini qəbul edir. Əslində isə bu, həm ağıla, həm də

elmə ziddir. Amma darvinistlər Allahın açıq-aşkar varlığını qəbul etməmək üçün bu ağıldan və elmdən kənar fikri cahilliklə müdafiə etməkdə davam edirlər.

Canlıların mənşəyinə materialist düşüncə ilə baxmayan insanlar isə bu açıq həqiqəti görəcəklər: bütün canlılar üstün güc, bilik və ağıla malik olan Yaradanın əsəridir. Yaradan bütün kainatı yoxdan var edən, ən qüsursuz şəkildə nizama salan və bütün canlıları yaradan Allahdır.

Təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən təsirli sehridir

Burada bunu da bildirmək lazımdır ki, heç bir ideologiyanın təsiri altında qalmadan, sadəcə aqlını və məntiqini işlədən hər insan elm və mədəniyyətdən uzaq xalqların xurafatlarını xatırladan təkamül nəzəriyyəsinə inanmağın qeyri-mümkün olduğunu asanlıqla anlayacaqdır.

Yuxarıda da bildirildiyi kimi, təkamül nəzəriyyəsinə inananlar böyük bir çənin içinə bir çox atomu, molekulu, cansız maddəni dolduran və bunların qarışığından zaman ərzində düşünən, dərk edən, kəşflər edən professorların, universitet tələbələrinin, Eynşteyn, Habl kimi elm adamlarının, Frank Sinatra, Çarlton Heston kimi aktyorların, bununla yanaşı, ceyranların, limon ağaclarının, qərənfillərin çıxacağına inanırlar. Həm də bu cəfəng iddiaya inananlar elm adamları, professorlar, mədəniyyətli, təhsilli insanlardır.

Bu səbəbdən, təkamül nəzəriyyəsi haqqında dünya tarixinin ən böyük və ən təsirli sehri ifadəsini işlətmək yerinə düşər. Çünki dünya tarixində insanların bu dərəcədə aqlını başından alan, ağıl və məntiqlə düşünmələrinə imkan verməyən, gözlərinin qarşısına sanki bir pərdə çəkib çox açıq olan həqiqətləri görmələrinə mane olan başqa inanc və ya iddia yoxdur.

Bu, afrikalı bəzi qəbilələrin totemlərə, Səba xalqının Günəşə tapınmasından, hz. İbrahimin qövminin düzəltdikləri bütlərə, hz. Musanın qövminin qızıldan düzəltdikləri buzova tapınmalarından daha qorxulu və ağlasığmaz korluqdur. Əslində, bu vəziyyət Allahın Quranda işarə etdiyi ağılsızlıqdır. Allah bəzi insanların anlayışlarının bağlı olacağını və həqiqətləri görməkdən məhrum olacağını bir çox ayəsində bildirir. Bu ayələrdən bəziləri belədir:

Həqiqətən, kafirləri əzabla qorxutsan da, qorxutmasan da, onlar üçün birdir,

iman gətirməzlər. Allah onların ürəyinə və qulağına möhür vurmuşdur.

Gözlərində də pərdə vardır. Onları böyük bir əzab gözləyir! (Bəqərə surəsi, 6-7)

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ
وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى
شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

... Onların qəlbləri vardır, lakin onunla anlamazlar. Onların gözləri vardır, lakin onunla görməzlər. Onların qulaqları vardır, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də, daha çox zəlalətdədirlər. Qafil olanlar da məhz onlardır! (Əraf surəsi, 179)

Allah “Hicr” surəsində də bu insanların möcüzələr görsələr də, inanmayacaq qədər sehləndiklərini belə bildirir:

Əgər onlara göydən bir qapı açsaq və oradan durmadan yuxarı dırmaşsalar yenə də: “Gözümüz bağlanmış, biz sehlənmişik”, - deyərlər. (Hicr surəsi, 14-15)

Bu qədər geniş kütləyə bu sehrin təsir etməsi, insanların həqiqətlərdən bu qədər uzaq saxlanması və 150 ildən bəri bu sehrin pozulmaması isə sözlə ifadə edilməyəcək qədər heyvətli vəziyyətdir. Çünki bir və ya bir neçə insanın qeyri-mümkün ssenarilərə, cəfəng və məntiqsiz iddialara inanmalarını anlamaq olar.

Ancaq dünyanın hər tərəfindəki insanların şüursuz və cansız atomların ani qərarla birləşib qeyri-adi mütəşəkkillik, nizam, ağıl və şüur nümayiş etdirərək qüsursuz sistemlə işləyən kainatı, həyat üçün uyğun hər cür xüsusiyyətə malik olan Yer planetini və saysız-hesabsız kompleks sistemdən ibarət canlıları meydana gətirdiyinə inanmasının sehdən başqa heç bir açıqlaması yoxdur.

Allah Quranda inkarçı fəlsəfənin tərəfdarı olan bəzi şəxslərin etdikləri sehlərlə insanlara təsir etdiklərini hz. Musa ilə firon arasında baş verən bir hadisə ilə bizə bildirir. Hz. Musa firona haqq dini təbliğ etdikdə firon hz. Musaya öz bilici sehlkarları ilə insanların toplaşdığı bir yerdə qarşılaşmasını söyləyir. Hz. Musa sehlkarlarla qarşılaşdıqda əvvəlcə onların bacarıqlarını göstərməsini əmr edir. Bu hadisənin danışıldığı ayə belədir:

(Musa:) “Siz atın”, - dedi. Onlar (əsalarını yerə) atdıqda, adamların gözlərini bağlayıb (sehləyib) onları qorxutdular və böyük bir sehl göstərdilər. (Əraf surəsi, 116)

Göründüyü kimi, fironun sehlkarları hz. Musa və ona inananlardan başqa insanların hamısını sehləyə bilmişdilər. Ancaq onların atdıqlarına qarşı hz. Musanın ortaya qoyduğu dəlil onların bu sehlrini, ayədəki ifadə ilə uydurduqlarını udmuş, yəni təsirsiz etmişdir:

Biz də Musaya: "Əsanı tulla!" - deyə vəhy etdik. Bir də (baxıb gördülər ki,) əsa onların uydurub düzəltmələri bütün şeyləri udur. Artıq haqq zahir, onların uydurub düzəltmələri yalanlar isə batıl oldu. (Sehrbazlar) orada məğlub edildilər və xar olaraq geri döndülər. (Əraf surəsi, 117-119)

Ayələrdə də bildirildiyi kimi, əvvəllər insanlara sehləyərək təsir göstərən bu şəxslərin etdiklərinin saxtakarlıq olmasının başa düşülməsi ilə sözügedən şəxslər alçalmışlar. Dövrümüzdə də bir sehrin təsiri ilə elmilik adı altında olduqca cəfəng iddialara inanan və bunları müdafiə etmək üçün həyatlarını qurban verənlər əgər bu iddialardan əl çəkməsələr, həqiqətlər tam mənası ilə üzə çıxdıqda və sehr pozulduqda alçalacaqlar. Belə ki, təqribən 60 yaşına qədər təkamülü müdafiə edən və ateist filosof olan, ancaq sonradan həqiqətləri görənlər Malkolm Maqerik təkamül nəzəriyyəsinin yaxın gələcəkdə düşəcəyi vəziyyəti belə açıqlayır:

"Mən özüm təkamül nəzəriyyəsinin xüsusilə tətbiq edildiyi sahələrdə gələcəyin tarix kitablarındakı ən böyük yumor hədəflərindən biri olacağına inandım. Gələcək nəsillər bu qədər çürük və qeyri-müəyyən hipotezin inanılmaz saflıqla qəbul edilməsini heyrlənlə qarşılayacaqlar". (Malcolm Muggeridge, The End of Christendom, Grand Rapids: Eerdmans, 1980, səh. 43)

Bu gələcək uzaq deyil, əksinə, çox yaxın gələcəkdə insanlar "təsadüf"lərin ilah olmasının mümkünsüzlüyünü anlayacaqlar və təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən böyük yalanı və ən güclü sehri kimi tərif ediləcəkdir. Bu güclü sehr böyük sürətlə dünyanın hər tərəfində insanlar üzərində təsirini itirməyə başlamışdır. Təkamül yalanının sirrinin öyrənən bir çox insan bu yalana necə aldandığını heyrlənlə qarşılayır.

...Sənin bizə öyrətdiklərinə başqa bizdə heç bir bilik yoxdur! Həqiqətən, Sən bilənsən, müdriksən! (Bəqərə surəsi, 32)

ƏDƏBİYYAT

1. Seyfettin Turhan, "Atatürk'te Konular Ansiklopedisi", 2-ci nəşr, Yapı Kredi yayınları, İstanbul , 1995, səh. 427, Konya Orduevində çıxış, 22 fevral 1931
2. Vural Sözer, "Atatürklü Günler", Barajans Yayınları, İstanbul, 1998, səh. 471
3. İlhan Akşit, "Ben, Mustafa Kemal ATATÜRK", Akşit Kültür ve Turizm Ticaret Ltd. Şti, İstanbul, 1996, səh.188,
4. 19.03.1923, http://abone.turk.net/selamisozer/sozleri_konusmalari/sozler1.htm
5. Mehmet Özel, "Vatan, Millet ve Bayrak Sevgisi", TC Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, səh. 419
6. <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupk/ka/unxxii.htm>
7. Mehmet Özel, "Vatan, Millet ve Bayrak Sevgisi", TC Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, səh. 423
8. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 161
9. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu>
10. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu>
11. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 169
12. Vural Sözer, "Atatürklü Günler", Barajans Yayınları, İstanbul, 1998, səh. 507
13. Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, "Atatürk Bir Çağ'ın Açılışı", İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984, səh.384
14. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 168
15. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 171
16. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 171
17. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 169
18. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 165-166
19. Cihat İmer, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler", Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 171
20. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu>

21. <http://www.canakkale.gen.tr/havaorta.html>
22. http://www.ataturk-add-berlin.com/tr_mu_ke/ata_diyο.htm
23. Cihat İmer, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 172
24. <http://www.dogus.k12.tr/ataturk/orduya.htm>
25. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu>
26. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu>
27. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu>
28. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu>
29. http://www.ataturk-add-berlin.com/tr_mu_ke/ata_diyο.htm
30. Seyfettin Turhan, “Atatürk'te Konular Ansiklopedisi”, İkinci Baskı, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1995, səh. 427, İzmirdə hərbi oyunlardan sonra komandirlərlə görüş. 22.2.1924
31. http://www.ataturk-add-berlin.com/tr_mu_ke/ata_diyο.htm
32. http://www.ataturk-add-berlin.com/tr_mu_ke/ata_diyο.htm
33. Seyfettin Turhan, “Atatürk'te Konular Ansiklopedisi”, 2-ci nəşr, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1995, səh. 425, İzmirdə xalqla söhbət, 31.1.1923
34. <http://gencturkler.8m.com/TURKEY/ATATURK/Atadiyor.html#guvenlik>
35. Vural Sözer, “Atatürklü Günler”, Barajans Yayınları, İstanbul, 1998, səh. 258. Kastamonu, Askeri Garnizon. 29 avqust 1925
36. Cihat İmer, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ten Seçme Sözler”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, səh. 171
37. Seyfettin Turhan, “Atatürk'te Konular Ansiklopedisi”, 2-ci nəşr, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1995, səh. 427, Konya Orduevində çıxış. 22.2.1931
38. Seyfettin Turhan, “Atatürk'te Konular Ansiklopedisi”, 2-ci nəşr, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1995, səh. 427-428, Konya Orduevində çıxış. 22.2.1931
39. http://abone.turk.net/selamisozer/sozleri_konusmalari/sozler1.htm
40. <http://www.meb.gov.tr/index.htm>
41. Seyfettin Turhan, “Atatürk'te Konular Ansiklopedisi”, 2-ci nəşr, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1995, səh. 425. TBBM-yə məlumat vermək üçün cəbhədən qayıdıb çıxış etməsi, 18.4.1922
42. <http://home.vicnet.net.au/~ttav/ataturk/yasami-2.htm>
43. http://www.demokrasivakfi.org.tr/ataturk/life4_asker_tr.html
44. http://www.demokrasivakfi.org.tr/ataturk/life4_asker_tr.html

45. http://www.demokrasivakfi.org.tr/ataturk/life4_asker_tr.html
46. http://www.demokrasivakfi.org.tr/ataturk/life4_asker_tr.html
47. <http://www.ataturk.net/?sayfa=dediki&konu=Ordu;>
http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13541
48. http://www.demokrasivakfi.org.tr/ataturk/life4_asker_tr.html
49. http://www.demokrasivakfi.org.tr/ataturk/life4_asker_tr.html
50. Adnan Nur Baykal, “Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları”, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999, səh. 31
51. <http://www.tekadam.8k.com/52.html>
52. Şahin Arıcak, “Armada” jurnalı, 1995;
http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/bilgibankasi/askeribil/ataturkun_askeri_politik_kehaneti.htm
53. Şahin Arıcak, “Armada” jurnalı, 1995;
http://www.kho.edu.tr/yayinlar/btym/bilgibankasi/askeribil/ataturkun_askeri_politik_kehaneti.htm
54. Emre Kongar, “Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk”, 4-cü nəşr, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, səh. 141-142
55. Emre Kongar, “Devrim Tarihi ve Toplumbilim Açısından Atatürk”, 4-cü nəşr, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, səh. 140
56. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13587
57. Vural Sözer, “Atatürklü Günler”, Barajans Yayınları, 1998. səh. 214
58. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13587
59. Cemal Kutay, “Ne Buldu, Ne Bıraktı”, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir, səh. 212
60. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13592
61. Prof. Dr. Selayman Arslan, “Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, noyabr 1996, sayı 36, səh.952
62. Lord Kinross, “Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, səh. 14
63. Lord Kinross, “Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, səh. 395
64. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13592
65. <http://www.samsun-aal.k12.tr/ata/nedediler5.htm>
66. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Bulgaristan>

67. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Danimarka>
68. <http://www.adkf.org/ataturk/hakkinda.htm>
69. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Hindistan>
70. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Hollanda>
71. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=ingiltere>
72. Akademik Sadi Irmak, "Atatürk Bir Çağ'ın Açılışı", İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1984, səh. 382
73. <http://ulusdergisi.kolayweb.com/756212731881.html>
74. <http://www.samsun-aal.k12.tr/ata/nedediler14.htm>
75. <http://ulusdergisi.kolayweb.com/756212731881.html>
76. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13781
77. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&page=0&t=30&ulke=italya>
78. Prof. Dr. Selayman Arslan, "Atatürk'ün Devlet Adamlığı Vasfı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, noyabr 1996, sayı 36, səh. 935
79. Cemal Kutay, "Ne Buldu, Ne Bıraktı", Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir, səh. 208
80. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13781
81. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Macaristan>
82. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Tunus>
83. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=polonya>
84. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=13800
85. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Rusya>
86. <http://abone.turk.net/selamisozer/soylenenler/dunyabas1.htm>
87. Ahmet Taner Kışlalı, "Cumhuriyet" qəzeti, 21.10.2000
88. Mehmet Ali Kışlalı, "ABD ve Kemalizm" 22 sentyabr 2000, Radikal qəzeti
89. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Türkiye>
90. Falih Rıfkı Atay, "Çankaya", Bateş A.Ş, İstanbul, 1984, səh. 211
91. <http://www.ataturk.net/?sayfa=diyorlar&ulke=Turkiye>
92. Sidney Fox, Klaus Dose, "Molecular Evolution and The Origin of Life", New York: Marcel Dekker, 1977, səh. 2
93. Alexander I. Oparin, "Origin of Life", (1936) New York, Dover Publications, 1953 (Reprint), səh.196

94. "New Evidence on Evolution of Early Atmosphere and Life", Bulletin of the American Meteorological Society, cild 63, Kasım 1982, səh. 1328-1330
95. Stanley Miller, "Molecular Evolution of Life: Current Status of the Prebiotic Synthesis of Small Molecules", 1986, səh. 7
96. Jeffrey Bada, "Earth", fevral 1998, səh. 40
97. Leslie E. Orgel, "The Origin of Life on Earth", Scientific American, cild 271, oktyabr 1994, səh. 78
98. Charles Darwin, "The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition", Harvard University Press, 1964, səh. 189
99. Charles Darwin, "The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition", Harvard University Press, 1964, səh. 184
100. B. G. Ranganathan, "Origins?", Pennsylvania: The Banner Of Truth Trust, 1988.
101. Charles Darwin, "The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition", Harvard University Press, 1964, səh. 179
102. Derek A. Ager, "The Nature of the Fossil Record", Proceedings of the British Geological Association, cild 87, 1976, səh. 133
103. Douglas J. Futuyma, "Science on Trial", New York: Pantheon Books, 1983. səh. 197
104. Solly Zuckerman, "Beyond The Ivory Tower", New York: Toplinger Publications, 1970, səh. 75-94; Charles E. Oxnard, "The Place of Australopithecines in Human Evolution: Grounds for Doubt", Nature, cild 258, səh. 389
105. J. Rennie, "Darwin's Current Bulldog: Ernst Mayr", Scientific American, Aralık 1992
106. Alan Walker, "Science", cild 207, 1980, səh. 1103; A. J. Kelso, Physical Antropology, 1-ci nəşr, New York: J. B. Lipincott Co., 1970, səh. 221; M. D. Leakey, Olduvai Gorge, cild 3, Cambridge: Cambridge University Press, 1971, səh. 272
107. "Time", noyabr 1996
108. S. J. Gould, "Natural History", cild 85, 1976, səh. 30
109. Solly Zuckerman, "Beyond The Ivory Tower", New York: Toplinger Publications, 1970, səh. 19
110. Richard Lewontin, "The Demon-Haunted World", The New York Review of Books, 9 yanvar 1997, səh. 28
111. Malcolm Muggeridge, "The End of Christendom", Grand Rapids: Eerdmans, 1980, səh. 43

Atatürk Türk millətinin yetişdirdiyi ən bənzərsiz siyasi dahi, ən güclü dövlət adamı və şübhəsiz ki, ən böyük komandirdir. Onun üstün hərbi dahiliyi, uzaqgörənlik, həmişə məqsədəuyğun qərarlar verə bilmə, cəsarət, polad kimi iradə, əzm, dayanıqlılıq və güclü məsuliyyət anlayışı kimi xüsusiyyətlərlə özünü göstərir.

Bu kitabın məqsədi, Atatürkün devrilmiş imperiyanın xarabalıqlarının arasından güclü bir dövlət yarada bilməsində ən əhəmiyyətli faktorlardan biri olan hərbi şəxsiyyətini araşdırmaqdır.

“Əsgər Atatürk” haqqında Türk insanını şüurlandırmaq, onun Türk millətinin ürəyindəki imtina edilə bilməz yerini almasına kömək edəcək və 21-ci əsrin sürətlə dəyişən dünyasında Atatürkün izindən və onun qanunları ilə getməyimizi asanlaşdıracaq.

Üstəlik, kitabda Atatürkün və onun qanunlarının ən yaxın təqibçisi və qoruyucusu olan Türk ordusunun üstün səciyyə və xarakteri də bəzi dövlət adamlarının və xarici yazıçıların qələmlərindən gözlər önünə səriləcək.

MÜƏLLİF HAQQINDA: Harun Yəhya imzasından istifadə edən Adnan Oktar, 1956-cı ildə Ankarada anadan olub. 1980-ci illərdən bəri imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər yazıb. Bununla yanaşı, müəllifin təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla qaranlıq əlaqələrini üzə çıxaran çox mühüm əsərləri var.

Müəllifin bütün əsərlərindəki ortaq məqsəd Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə, insanları Allahın varlığı, birliyi və axirət kimi əsas imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və batil əməllərini nümayiş etdirməkdir. Belə ki, müəllifin bu günə qədər 73 müxtəlif dilə tərcümə edilən 300-dən çox əsəri dünya səviyyəsində geniş oxucu kütləsi tərəfindən oxunur. Harun Yəhya Külliyyatı, Allahın izni ilə XXI əsrdə dünyadakı insanları Quranda bəhs edilən hüsur və sülhə, doğruluq və ədalətə, gözəllik və xoşbəxtliyə aparmağa səbəb olacaqdır.: